

ქართველ მეფეთა პოეზია

POETRY OF THE GEORGIAN KINGS

საზოგადოებრივი გაერთიანების - „ცივილიზაციათა გზაჯვარედინზე“ -
პროექტი

იდეის ავტორი - **ოთარ ციციშვილი**

საინიციატივო ჯგუფი - **ნინო ჭუმბურიძე, გიორგი შერვაშიძე, ბადრი არეშიძე**

პროექტის ხელმძღვანელები - **ასმათ შერვაშიძე, ნინო ჭუმბურიძე**

შემდგენელები - **თემურ ჩალაბაშვილი, ოთარ ციციშვილი, ასმათ შერვაშიძე, ბაია ასიეშვილი, ნიკოლოზ ჯავახიშვილი**

მთარგმნელთა ჯგუფი - **ნანა ბუხრაძე** (ლიტერატურულ-ისტორიული მიმოხილვა, ლექსები); **თეა ქუნთელია, ქეთევან მამულაშვილი** (ისტორიული რეზიუმე)

რედაქტორები - **ქეთევან ტომარაძე** (ქართული), **როი ჰენრი** (ინგლისური)

შემოქმედებითი ჯგუფი მადლობას მოახსენებს თანადგომისთვის საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს, ფერიცვალების დედათა მონასტერს, ბავრატოვანთა სახლს.

The Project of the Public Association "At the Crossroads of Civilizations"

The author of the idea – **Otar Tsitsishvili**

The Project initiative group – **Nino Chumburidze, Giorgi Shervashidze, Badri Areshidze**

The project supervisors – **Asmat Shervashidze, Nino Chumburidze**

The material compilers – **Temur Chalabashvili, Otar Tsitsishvili, Asmat Shervashidze, Baya Asieshvili, Nikoloz Javakhishvili**

The group of translators – **Nana Bukhradze** (literary and historical survey, poems);

Thea Kuntelia, Ketevan Mamulashvili (historical summary)

The group of editors – **Ketevan Tomaradze** (Georgian), **Henry Roe** (English)

For the commitment rendered, the creative group of the project convey their acknowledgements to the Ministry of Defence, Nunnery of Transfiguration, and to the Royal House of the Bagrationis.

ექლენება
საქართველოს დამოუკიდებლობის
100 წლისთავს

**Dedicated
to the centenary of Georgia's
independence**

მეფური ღირსებით

ფეოდალური საქართველოს შვიდი რჩეული მონარქის განსხვავებული ხასიათისა და უანრის მხატვრული შემოქმედებიდან ცალკეული ფრაგმენტების წინამდებარე კრებულში თავმოყრა კეთილშობილურ მიზნებს ემსახურება. პოეზიის მშვენიერი ნიმუშებისა და მათ ავტორთა შესახებ თანდართული მოკლე ინფორმაცია ზოგად წარმოდგენას შეექმნის მკითხველს ქართული მწერლობის განვითარების ეტაპებზე XI საუკუნიდან, ჩვენი ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკური აღმავლობის ხანიდან, გვიანი შუა საუკუნეების რთულ, წინააღმდეგობრივ ეპოქამდე, ქრისტიანულ-ფილოსოფიური აზროვნების გენეზისზე ჩვენს ქვეყანაში, სოციალურ-კულტურული ცხოვრების პერიპეტეებზე, არაერთგვაროვანი მოვლენებით დატვირთულ ვრცელ ისტორიულ არეალზე.

დავით აღმაშენებელი, დემეტრე პირველი, თამარ მეფე, თეიმურაზ პირველი, არჩილი, თეიმურაზ მეორე, ვახტანგ მეექვსე – ბაგრატიონთა დინასტიის სახელოვანი მმართველები, ზოგიერთს ქვეყნის გამაერთიანებელ, შინაური თუ გარეშე მტრის წინააღმდეგ მედგრად მებრძოლ მონარქებად იცნობს ისტორიოგრაფია, სხვანი – ბედკრულ გვირგვინოსნებად მოიაზრებიან, რომელთა აღზევება თუ მარცხი, უმთავრესად, მეზობელ ქვეყნებში შექმნილი პოლიტიკური ვითარებით, ფეოდალური დაპირისპირებით, ღალატითა და შიდა აშლილობებით იყო განპირობებული.

ანთოლოგიაში ქართველი მეფეები საგვარეულო ნიშნით გაერთიანდნენ, თუმც თითოეული ნაწარმოების შერჩევისას გადამწყვეტი ფაქტორი მხატვრული სიტყვის გრძნობა, პოეტური ნიჭი და ოსტატობა, ამა თუ იმ ისტორიული პერიოდისთვის ნიშანდობლივი ესთეტიკური ხედვის თავისებურება აღმოჩნდა.

მოცალეობის უამს სიტყვას თამამად შეჭიდებული ძლევამოსილი მონარქები დროების არსებით ნიშნებს აყურადებენ და ეპოქათა დულაბში გამოტარებული იდეების თავისებურ ინტერპრეტაციას გთავაზობენ. ზოგი მათგანი მხატვრულ-ესთეტიკური ხედვის სა-თავებთან დვას, საძირკველს უყრის მშვენიერების იდეის გააზრებას

და მტკიცედ იცავს მრავალსაუკუნოვან ქართულ მწერლობას, სასიცოცხლო იმპულსს ანიჭებს პოეტური სიტყვის მადლსა და მშვენიერებას.

ნიგში წარმოდგენილი კლასიკური ხანის მწერლობის მცირე ნიმუშებით ქართველ მეფეთა პოეტური მემკვიდრეობის გაცნობისას, მკითხველს უსათუოდ შეეშველება სპეციალისტების მიერ თითოეული ავტორისთვის საგულდაგულოდ შედგენილი ისტორიულ-ლიტერატურული გზამკვლევი.

შუა საუკუნეების მწერლობით დაინტერესებულ მკითხველს დიდხანს გაჰყვება ნიგით მიღებული შთაბეჭდილება, ამალღებული განწყობა. სიამოვნებას მიანიჭებს მეფე პოეტების შემოქმედებაში განფენილი ხატ-სახეების გაცნობა, მეტაფიზიკურ რაკურსში დანახული სამყაროს ჰარმონიულ მთლიანობად მოაზრებისკენ სწრაფვის ტენდენცია.

დავით აღმაშენებლის საგალობელი ღვთაებრივი სიყვარულით შთაგონებულ, მთრთოლვარე სულის ვიბრაციას განაცდევინებს ჭეშმარიტ მორწმუნეს; შემეცნების გზაზე შემდგარი, „სინანულითა და სიმდაბლით“ აღვსილი ძლიერი მონარქის, „სათნოებათა კიბის“ იღუმალებით მოცულ საფეხურზე შემდგარი აღმსარებლის პოეტური აზროვნების ფერთა გამა, ისევე როგორც ასკეტურ-მისტიკური მსოფლგანცდით განმსჭვალულ, ბიბლიურ რემინისცენციათა ფართე სპექტრში ჩაძირვა, ეპოქისთვის ნიშანდობლივი ხედვის თავისებურებათა აღქმას გაუადვილებს მკითხველს.

„ხატსა თვისსა მამსგავსე და საკვირველად გრძნობადისა და გონიერებისა მყოფობისად დამანსე შენებრ“ – ამას შესთხოვს უფალს – „ღმერთს მონანულთაი, ამალღებულს ზესკნელს ცათა ძალთაგან“ – „მესიის მახვილად“ წოდებული, ქართული სახელმწიფოს დიდებული მესაჭე დავით აღმაშენებელი მშვენიერ საგალობელში, რომელმაც საუკუნეების გამოცდას გაუძლო და დღესაც არ დაუკარგავს ოდინდელი ხიბლი და მიმზიდველობა.

ჰიმნოგრაფიის ბრწყინვალე ნიმუშის, „გალობანი სინანულისანის“ ავტორი ეკლესიის დიდი მამების: იოანე დამასკელის, ბასილი დიდის, გრიგოლ ნოსელის, გრიგოლ ნაზიანზელის, დიონისე არეოპაგელის სულიერი მემკვიდრეა, მათ თხზულებებში განფენილი იდეებით საზრდობს. საგალობლის ქვეტექსტში ქრისტიანული თეოლოგიის

ფუქძემდებლის, ორიგენის თეოსოფიურ თვალსაზრისსაც ამოიცნობს მკითხველი სამყაროთა იერარქიაზე, რომლის თითოეული საფეხური ადამიანის სულიერი წრთობის გარკვეულ ეტაპზე მიანიშნებს.

დელფოსის მისტერიათა დევიზმა: „შეიცან თავი შენი...“, სოკრატესა და ბასილი დიდის მსოფლმხედველობის საყრდენმა, რომელიც ნეოპლატონიზმის ამოსავალ თეზად იქცა, სათავე დაუდო „ღვთაებრივი ხატის“ - ადამიანის მიკროკოსმოსად მოაზრების იდეას. ამ მოძღვრების თანახმად, ადამიანის თვითშეცნობა, უპირველეს ყოვლისა, მრავალფეროვანი სამყაროს, მაკროკოსმოსის გააზრების, მის სიღრმეებში წვდომის გარანტია. „ეგოში“ ჩაძირულმა მორწმუნემ, დემიურგთან მიახლების სანუკვარი მიზნის მისაღწევად, გარკვეული ეტაპები უნდა განვლოს, წარმატებით დაძლიოს პიროვნული სრულყოფის ეტაპები და დიად საიდუმლოს ეზიაროს, რათა მთელი არსებით შეიგრძნოს საკუთარი ღვთაებრიობის ჭეშმარიტი არსი და პირველსაწყისი სისავსე და მშვენიერება დაიბრუნოს.

დავით აღმაშენებლის საგალობელში აღბეჭდილი, თეოსოფიურ ჭრილში დანახული სამყარო და ადამიანი, წლების მანძილზე რუდუნებით თავმოყრილი და შემოქმედებითად გადამუშავებული იდეების გათავისების, გონების მუდმივი ვარჯიშის ლოგიკური შედეგია. სახელმწიფო პოლიტიკის საყრდენად დავითმა თავისი ეპოქის პროგრესულ შეხედულებებს უხმო და უპრეცედენტო რეფორმებს გაუხსნა გზა. ხელისუფლის მიერ გატარებულ, უპირველეს ღონისძიებათა შორის, უწინარესად, ეკლესიაში წოდებრივი ნიშნით უპირატესობის მოსპობა და პირადი ღირსების წინა პლანზე წამოწევა იქცევს ყურადღებას. ამ პროცესს საფუძვლად დაედო XI საუკუნის დიდებული მოღვაწის, ათონის ივერთა მონასტრის წინამძღვრის, მწერლისა და მთარგმნელის გიორგი მთაწმიდელის მიერ ჩამოყალიბებული საეკლესიო დოქტრინა, რამაც მომდევნო საუკუნეებში გადამწყვეტი როლი ითამაშა ეროვნულობის განმტკიცების, ქართული ეკლესიის გაძლიერებისა და ავტოკეფალიის იდეის ცხოვრებაში ხორცშესხმის, კულტურული და ეკონომიკური აღმავლობის გზაზე შემდგარი სახელმწიფოს გამთლიანების, საერო და საეკლესიო ცხოვრების ჰარმონიზაციის საკითხის წარმატებით დაძლევაში.

მემატანე ვაოცებას ვერ ფარავს დავით აღმაშენებლის, საქვეყნო საქმეებზე დღენიადაგ მოფიქრალი, ხალხის კეთილ-

დღეობაზე მზრუნველი მონარქის გარესამყაროს შეცნობისკენ დაუოკებელი ლტოლვის, ინტერესთა მრავალფეროვნების, მწერლობისა და მეცნიერების სფეროთა დაუფლების წადილის გამო. გვირგვინოსან მეფეს, არა მარტო ქრისტიანული მოძღვრება, ზედმიწევნით შეუსწავლია ისლამი, მაჰმადიან მეცნიერთა თხზულებანი თუ პოეტური მედიტაციის საუკეთესო ნიმუშები და თეოლოგიის საკითხებზე ცხარე დებატებიც არაერთგზის გაუმართავს.

საქართველოს მეფე წყალობას არ აკლებდა ქვეყანაში კეთილი ზრახვით მოსულ მაჰმადიანებს, სუფიების ცხოვრების წესი ხომ ცნობისწადილს ძალუმაღ უღვივებდა, „ქონებრივ დახმარებას“ უწევდა მათ და „სადღესასწაულო მეჭლისებსაც“ უმართავდა.

შექმნილ გარემოებათა გამო, ჩვენს ქვეყანაში იმხანად საკმაოდ ბევრი ადუპტი გამოუჩნდა ისლამის მრავალწახნაგოვან, ეკლექტიზმით შეფერილ განშტოებას, სუფიზმს, რომლის იდეოლოგიურ საყრდენს, გარდა ყურანისა, მკვლევრები სხვადასხვა მისტიკურ მოძღვრებებს, თეოსოფიურ მიმდინარეობებს, განსაკუთრებით, ნეოპლატონისტურ მსოფლგანცდას უკავშირებენ და მისი ერთ-ერთი იდეოლოგიის, ფსევდო დიონისე არეოპაგელის თხზულებათა გავლენაზეც დამატურებელ დასკვნებს გვთავაზობენ.

ისტორიის მკვლევრებს ფიქრისა და განსჯისკენ უბიძგებს ქრისტინი მეფის ერთი საყურადღებო პიროვნული შტრიხი, ისლამითა და სუფიური პოეზიით გატაცება. ამ მიმდინარეობამ და მისმა განშტოებამ იმხანად განვითარების ზენიტს მებოზელ ქვეყანაში, შიიტურ ირანში მიაღწია, შემდგომი ეპოქების ქართული კულტურა, გამორჩევით მწერლობა კი თითქმის მთლიანად მოიცვა და, გარკვეულ მიზგბთა გამო, პოლიტიკურ-ეკონომიკურ სფეროებშიც შეაღწია. განსხვავებული კონფესიებისადმი თანმიმდევრული შემწყნარებლური პოლიტიკა, ძლიერი ქართველი მონარქის იმანენტურ თვისებად, მასშტაბური, სახელმწიფოებრივი აზროვნების ბუნებრივ გამოვლინებად მიიჩნეოდა.

ძნელია არ დაეთანხმო ისტორიკოსთა და კულტურის მემატინეთა მიერ გამოთქმულ მოსაზრებას, რომ დავითის ეპოქაში თვითმყოფადი ეროვნული სული და შემოქმედებითი მუხტი იმდენად ძლიერი იყო, რომ უცხო ელემენტების შემოჭრისა და ქართულ სინამგილეში ინტეგრირებით უპირატესობის მოპოვების საფრთხე არ

არსებობდა. ქართული კულტურა ისრუტავდა და საკუთარ დუღაბში აწრთობდა ყოველივეს, რაც ქვეყნისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი იყო. შორსმჭვრეტელი ერთპიროვნული მმართველი თავად იძლეოდა, მულტიკულტურულ გარემოში, სხვა ერებთან თანაცხოვრების საუკეთესო მაგალითს. ყურანის ზედმიწევნითი ცოდნა მას ესმარებოდა, ყმანვილკაცობაში მიღებული საფუძვლიანი საღვთისმეტყველო განათლება გაეღრმავებინა, სახელმწიფოებრივი მიზნებისთვის დაექვემდებარებინა და შეექმნა ჰიმნოგრაფიის მშვენიერი ნიმუში, რაც ბუნებრივად ერწყმის მის პიროვნულ ღირსებას. ამიტომაც გაუძლო საგალობელმა საუკუნეებს და თაობიდან თაობას გადაეცა უკეთეს დღეთა საიმედოდ და გზის გასაკვლევად.

დავითის მემკვიდრემ, დემეტრე პირველმა ღირსეულად განაგრძო მამის დანყებული საქმე, განამტკიცა ქვეყნის საზღვრები, შეებრძოლა ძლიერ მეტოქეებს და მწერლობაშიც ტოლი არ დაუდო სახელოვან წინაპარს. ღვთისმშობლისადმი აღვლენილი საგალობელი „შენ ხარ ვენახი“ ქართული ჰიმნოგრაფიის ჭეშმარიტი შედეგია, რომელიც დღემდე შეუნელებელ ინტერესს აღძრავს, როგორც ადამიანის სულიერი საზრდოს უშრეტი საბადაო, ქრისტიანი მორწმუნის „ეგოს“ კოსმოსთან დამაკავშირებელი, ღვთაებრივი სიყვარულით გასხივოსნებული უჩინარი ხიდი.

1178 წელს გიორგი მესამემ ერთადერთი ასული, თამარი თანამოსაყდრედ გამოაცხადა. რადგან მეფეს ვაჟი არ ჰყავდა, მამის გარდაცვალების შემდეგ ქვეყნის მართვის სადავეები თამარმა ჩაიბარა. ქვეშევრდომთა მხრიდან აშკარა თუ ფარული წინააღმდეგობების მიუხედავად, რომლის გამკლავებაც ქალისთვის იოლი როლი იქნებოდა, რადგან ფიზიკური გამძლეობის გარდა, გონების მუდმივ დაძაბვას, ყურადღების კონცენტრირებასა და თანამოაზრეთა ერთგული გუნდის სრულ მხარდაჭერას მოითხოვდა, მან არა მარტო შესძლო ქვეყნის არსებულ საზღვრებში შენარჩუნება, განვითარების ახალ ეტაპზეც აიყვანა.

თამარის სახელს უკავშირდება მრავალი ღირსსახსლოვანი მოვლენა, რომელმაც ისტორიული მნიშვნელობა შეიძინა იმდენად, რამდენადაც თითოეული, ერთიანი ქართული სახელმწიფოს განმტკიცებისთვის ზრუნვის სამსახურში ჩააყენა.

შემთხვევით არ მოიხსენიებს მემატეიანე თამარის მეფობის ეპოქას

„ოქროს ხანად“. ამ ორსიტყვიანმა ფრაზამ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარება, სოციალურ-პოლიტიკური წინსვლა, კულტურის არნახული აღმავლობა დაიტია და სამართლიანად დაუმკვიდრა გონიერი, მონყაღე, ჰუმანური და შორსმჭვრეტელ მონარქის სახელი მეფე თამარს.

ოღითგანვე პოეზია სიბრძნის დარგად ითვლებოდა და ქართველი მეფეებიც, საეკლესიო საგალობლებისა თუ მეცნიერების ამა თუ იმ დარგის სიღრმისეულ წვდომასთან ერთად, ლექსის გაჩარხვასა და პოეტიკაში წრთობასაც სათანადო დროსა და ყურადღებას უთმობდნენ. პოეტიკა, როგორც სასწავლო დისციპლინა, ზოგადად, სამეფო აღზრდისა და განათლების, სულიერი სრულყოფის უმნიშვნელოვანეს კომპონენტად ითვლებოდა. თამარმა არ უღალატა წინამორბედთა მიერ გაკვალულ გზას, ბედი ლექსის თქმაშიც სცადა, ხუთი იამბიკო ოცდახუთ ლექსად აღწერა და რელიგიურ-ფილოსოფიური იდეებით განმსჭვალული მშვენიერი ძეგლი, „ცასა ცათასა“ დაუტოვა შთამომავლობას.

დღემდე მხოლოდ ვარაუდია გამოთქმული, იყო თუ არა შუა საუკუნეების რენესანსული აზროვნების ბრწყინვალე ნიმუშის, პოემა „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორი შოთა რუსთაველი ბაგრატოვანთა საგვარეულოდან. ფრაგმენტები მისი პოემიდან, ბუნებრივია, წინამდებარე კრებულში არ შესულა, თუმც შეუძლებელია არ აღინიშნოს, რომ „ვეფხისტყაოსანმა“ უზარმაზარი გავლენა მოახდინა შემდგომი პერიოდის ქართულ მწერლობაზე. ამ გავლენას ვერც მეფე პოეტები ასცდნენ.

„ვეფხისტყაოსნის“ პოეტური ქარგა, ეგზოტიკური სურათებით გაჯერებული მიმზიდველი ყოფითი ეპიზოდები თუ მეომართა სიმამაცესა და მარჯვე საბრძოლო სტრატეგიაზე ამაღელვებელი მონათხრობი, ცოცხლად აღწერილი ბატალური სცენები, ფორმით აღმოსავლური და შინაარსით ქრისტიანული ძეგლი, რომლითაც ავტორი განსხვავებულ კულტურათა უმშვენიერეს სინთეზს ქმნის, ანდამატივით იზიდავდა რუსთაველის პოემის მელოდიურობითა და ღრმა შინაარსით მოჭადოებულ მკითხველს.

პოეტი დავით აღმაშენებლის, დემეტრე შირველის, თამარის ეპოქებს გაიაზრებს, გაცილებით ადრეულ პერიოდებში, საუკუნეების წიაღში დაუნჯებული ცოდნითა და შემოქმედებითი გამოცდილებით

საზრდოობს, ამბავს უცხო სამოსელში ხევეს, „ოქროს კვეთის პრინციპით“ აკუსტიკურ სრულყოფასა და სტრუქტურულ მთლიანობას აღწევს და ოსტატურად გვანვდის ზოგადსაკაცობრიო იდეებს. ასეთი სიმაღლეების დაპყრობა მხოლოდ ღრმა შინაგანი რწმენითა და სამყაროს მასშტაბური ხედვით აღჭურვილ პოეტს ხელეწიფება.

რომ არა თამარისა და მის წინამორბედთა ფასდაუდებელი ღვაწლი, უმძიმეს გეოგრაფიულ და პოლიტიკურ საზღვრებში მოქცეული ქვეყნის გონივრული მართვა და შორსმჭვრეტელობა, ტოლერანტობის სახელმწიფო პოლიტიკის რანგში აყვანა და ცხოვრების წესად ქცევა, სხვადასხვა კულტურათა ჰარმონიული თანაარსებობისთვის ხელშეწყობა, საზღვარგარეთ თუ ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე არსებული საგანმანათლებლო კერებისთვის მატერიალური დახმარება და სულიერი თანადგომა, თითოეულის მიზანმიმართულ გაძლიერებაზე განუხრელად ზრუნვა, რუსთაველის იდეები ქართულ სინამდვილეში ესოდენ მნიშვნელოვან ადგილს ვერ დაიმკვიდრებდა. პოემაში მოხსენიებული ანტიკური ხანის დიდ მოაზროვნეთა სახელები, რომელთა მხრებზეც ეპოქები იდგა, კულტურისა და განათლების მაღალ დონეზე მიანიშნებს იმ ისტორიულ პერიოდში, როდესაც მეფე დავითი, დემეტრე და თამარი უფლისა და ხალხის მიერ მინდობილ სახელმწიფო მმართველობას ახორციელებდნენ.

შემდგომ ეპოქათა ქართული მწერლობა, ერთი მხრივ, რუსთაველის მომწესხავი პოეტური გენიისგან გათავისუფლების, მეორე მხრივ, ირანის პოლიტიკურ-კულტურული ექსპანსიის, ასევე, სხვა მემობელი მაჰმადიანური ქვეყნების ძლიერი გავლენის ნიშნით ვითარდებოდა. აღმოსავლეთის მრისხანე მბრძანებლები ყველა ღონეს ხმარობდნენ დასუსტებული ქრისტიანული სახელმწიფოსა და ქართველი მეფეების დასამორჩილებლად, ცალკეული რეგიონების ვასალურ ურთიერთობათა ჩარჩოებში მოსაქცევად, ანდა ქვეყნის სრული ანექსიის მოსახდენად.

აღორძინების ხანის პოეტების: თეიმურაზ პირველის, არჩილის, თეიმურაზ მეორისა და ვახტანგ მეექვსის ლიტერატურული მემკვიდრეობის თვალის ერთი გადავლებაც ცხადყოფს, რაოდენ ცოცხლად და საინტერესოდ წარმოაჩინენ მეფე პოეტები ქვეყანაში არსებულ უმძიმეს პოლიტიკურ სურათს, ვითარებას, რომელშიც მათ სახელმწი-

ფოს მართვა და დამოუკიდებლობის თუნდაც ფორმალურად შენარჩუნებისთვის ბრძოლა უხდებოდათ. ძლიერი პოლიტიკური წნეხის ქვეშ მოქცეული ქართველი მეფეები დღენიდაც ფიქრობდნენ საკუთარი ღირსებისა და ქვეყნის გადარჩენაზე, უცხო ექსპანსიისგან თავის დაღწევაზე, მაგრამ მტერთან უკომპრომისო ბრძოლაში, როგორცაც მაინც ახერხებდნენ ლექსის საწერად განმარტობასა და მწერლობასა და კულტურაზე ზრუნვას. ყველანი უკეთეს დღეთა იმედით შეჰყურებდნენ ევროპასა და ერთმორწმუნე რუსეთს და ქვეყნის ხსნისა და გადარჩენის ოპტიმალურ გზებს ეძიებდნენ. დახმარება კი, ჩვეულებრივ, ან არ ჩანდა, ანდა უსაშველოდ იგვიანებდა.

გენეტიკური მესხიერება და ბოროტებაზე ისტორიული სამართლიანობის, სიკეთის გამარჯვების მძაფრი განცდა საქართველოს მეფეებსა და მთელ ქართველ ხალხს გადამწყვეტ მომენტში გასაოცარ ძალას მატებდა და რწმენაში გაძლიერებისკენ, ყოველგვარი წინაღმდეგობის დაძლევისკენ, შინაგანი სიმტკიცისა და ეროვნულ ძალთა კონსოლიდაციისკენ უბიძგებდა. გადამწყვეტი როლი ამ პროცესში, ისევ და ისევ, მართლმადიდებლობას, საუკუნეობით შემუშავებულ ნაცად დიპლომატიას, მწერლობასა და ტაძრების მშენებლობაზე ზრუნვას ენიჭებოდა. ამ უაღრესად რთულ, თითქმის გაუსაძლის პირობებში მეფე პოეტები ახალ თემებს დასტრიალებდნენ თავს და ქვეყანაში არსებულ ვითარებაზე ფიქრსა და განსჯაში, განსხვავებულ მხატვრულ-ესთეტიკურ პრინციპებზე აგებდნენ შემოქმედებითი ინსპირაციით განპირობებულ საინტერესო სახეებსა თუ მეტაფორებს.

როგორც კი მცირეოდენი ამოსუნთქვის საშუალება მიეცემოდათ, ქართველი მეფეები მწერლობის განვითარებაზე, ეკლესია-მონასტრების აღდგენაზე, სტამბის გამართვაზე, ქვეყნის კულტურულ აღორძინებაზე იწყებდნენ ზრუნვას, მიმზიდველი მხატვრული ფერებით გვესაუბრებოდნენ სოფლის წარმავლობასა და გაუტანლობაზე, ღალატსა და შინა აშლილობაზე, სიღუბჭირესა და გაუსაძლის ეკონომიკურ-პოლიტიკურ ვითარებაზე, რასაც ქვეყანა ჩიხში შეჰყავდა და კეთილი მომავლის გზას უხშობდა.

ურთულესი ვითარების ფონზე, ქართული მწერლობა თანდათან თავისუფლდებოდა ლიტერატურული შტამებისგან, აღმოსავლური ჟანრებითა და მხატვრული სახეებით ჭარბი გატაცების ტენდენციისგან და რეალური ცხოვრების, ადამიანური განცდების ამსახველი სალექსო

სტრუქტურების, ახალი ფორმებისა და გამომსახველობით საშუალებათა ძიების პროცესში ურთულეს პერიოდს გადიოდა, რათა „მართლის თქმის“ პრინციპით, მრავალსაუკუნოვანი ქართული მწერლობისთვის ახალი ფუნქცია და სასიცოცხლო ენერგია მიენიჭებინა.

ქართული მწერლობისა და ენის წიაღში დაუნჯებული აურაცხელი სულიერი სიმდიდრე ახალ ფორმას იძენს მე-17, მე-18 საუკუნეების ბაგრატოვან ხელისუფალთა მხატვრულ შემოქმედებაში, რაც იმპულსს აძლევს და ეხმარება შემდგომ თაობებს გარესამყაროს აღქმის არეალის გაფართოებასა და თვითმყოფადი, ორიგინალური გამომსახველობითი საშუალებების ძიებაში.

ევროპისა და აზიის გზასაგასაყარზე მდებარე უძველესი ცივილიზაციის მქონე სახელმწიფოს მმართველემა, ბრძოლისა და მშვიდობის, აღმავლობისა და დაცემის, სოციალურ წინააღმდეგობათა თუ სავალალო ეკონომიკური ვითარებიდან, ქვეყნის ჩიხიდან გამოყვანის პირობებში, მეფური ღირსებით ატარეს და ძვირფას მემკვიდრეობად დაუტოვეს შთამომავლობას ქართული პოეზიის თვალშეუდგამი გვირგვინი.

ქეთევან ტომარაძე

გლასო

1106

დავით აღმაშენებელი

1089-1125

ბაგრატიონთა ათასწლოვანი სამეფო დინასტიის სახელოვანი გამგრძელებელი, მეფე გიორგი II-ის ვაჟი. სამეფო გვირგვინი დავით აღმაშენებელმა 16 წლის ასაკში დაიდგა და 36 წელიწადი იმეფა (1089-1125). მან ჩაიბარა გარე თუ შინაური მტრისგან დასუსტებული და გავერანებული ქვეყანა. თავდაპირველად მისი მმართველობა მხოლოდ დასავლეთ საქართველოზე ვრცელდებოდა. ძლიერი და შორსმჭვრეტელი მონარქის მეფობა პრაგმატული, ღრმად გააზრებული, ზედმიწევნით ეფექტური პოლიტიკით ხასიათდებოდა. დავითმა ეტაპობრივად განახორციელა ქვეყნის გაერთიანებისა და გაძლიერებისთვის ბრძოლა. მან დათრგუნა ურჩი ფეოდალები, განკვეთა უღირსნი და წარმოაჩინა ზნეობრივი ეპისკოპოსები. რუის-ურბნისის საეკლესიო კრების (1104 წ.) შემდეგ დავითმა ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის სრული მხარდაჭერა მოიპოვა და ქვეყანაში სტაბილურობა დაამკვიდრა, რამაც მმართველობის სისტემაში დაწყებულ რადიკალურ ცვლილებებთან ერთად, მას რეფორმების გატარებისა და ქვეყნის მშვიდობიანი განვითარების საშუალება მისცა. დავით აღმაშენებელმა „განამრავლა სპანი“, ჯარში წესრიგი დაამყარა, შეცვალა საომარი ტაქტიკა და ეფექტური სადაზვერვო სტრუქტურა ჩამოაყალიბა.

ქვეყნის სამხედრო ძლიერების განსამტკიცებლად, ჩრდილო კავკასიიდან დავით აღმაშენებელმა ყივჩაღები ჩამოასახლა და ორმოცათასიანი არმია შექმნა. ძლიერმა მონარქმა ზედიზედ არაერთი ბრწყინვალე სამხედრო გამარჯვება მოიპოვა, კერძოდ: აიღო ზედაზნის ციხე (1103 წ.), ერწუხთან ბრძოლაში გამარჯვების (1104 წ.) შემდეგ საბოლოოდ შემოიმტკიცა კახეთ-ჰერეთის სამეფო, შემოიერთა სამშვილდე (1110 წ.), რუსთავი (1115 წ.), ტაოს მხარე (1116 წ.), გიში (1117 წ.), ლორე (1118 წ.), დმანისი (1123წ.) და ანისი (1124 წ.).

უმუშარი, გონიერი მონარქის მიერ ქვეყნის დამპყრობლების წინააღმდეგ წარმოებული ხანგრძლივი და სისხლისმღვრელი ბრძოლები დიდგორთან მოპოვებული ბრწყინვალე გამარჯვებით

(1121 წ.) დაგვირგვინდა, რასაც თბილისის განთავისუფლება მოჰყვა (1122 წ.).

საქართველოს გაერთიანებული სამეფოს დედაქალაქი დავითმა ქუთაისიდან თბილისში გადმოიტანა და მომხდურის უღლისაგან გათავისუფლებული ქალაქი ქვეყნის პოლიტიკური და კულტურული ცხოვრების ცენტრად აქცია.

ღრმად მორწმუნე მართლმადიდებელი მეფე შემწყნარებლობას იჩენდა სხვა რელიგიების მიმართ, მფარველობდა სხვადასხვა კონფესიებსა და სათანადო პირობებს უქმნიდა მათ წარმომადგენლებს.

ქართულმა ეკლესიამ დავით IV აღმაშენებელი წმინდანად შერაცხა, ხოლო სახელოვან მეფეს მადლიერმა ქართველმა ხალხმა, მონიწივისა და პატივისცემის ნიშნად, „აღმაშენებელი“ უწოდა.

„დიდი სახელითა და უდიდესი საქმიითა“ – მემპტიანემ ყველა დროის უდიდესი ქართველის, სახელოვანი მეფის, შორსმჭვრეტელი სტრატეგისა და ბრწყინვალე პოეტური სტრიქონების ავტორის პიროვნული ღირსება და მოღვაწეობის მასშტაბები ამ მოხდენილ, ლაკონურ ფრაზაში ჩაატია. XI-XII საუკუნეების საქართველოს, დავითის სახით ჰყავდა უგანათლებულესი მონარქი, დიდი პოლიტიკოსი, მაღალი ეროვნული იდეალების მატარებელი, ტრადიციულ ფასეულობათა დამცველი, ღრმადმორწმუნე ქრისტიანი, მონყალე და შემწყნარებელი, ღვთისმეტყველი და ჰიმნოგრაფი მმართველი.

განსაცვიფრებელია საქვეყნო საქმეებით დაკავებული მონარქის მისწრაფება ცოდნის გაღრმავებისა და სრულყოფისკენ. წიგნი იყო მისი ცხოვრების განუყრელი თანამგზავრი – ომში, ნადირობასა თუ მგზავრობისას. მას ყველგან თან დაჰქონდა ჯორ-აქლეიმებზე აკიდებული „ბიბლიოთეკა“. ერთხელ, გრიგოლ ღვთისმეტყველის წიგნის კითხვით გატაცებულს, ვერც კი შეუნიშნავს თავს მტერი

როგორ წამოადგა.

დავით აღმაშენებელი ხალხმა დიდების შარავანდედით შემოსა. დავითი მფარველობდა საქართველოში მოსულ მუსლიმ მეცნიერებს, პოეტებსა და სუფიებს, რომელთაც პატივით იღებდა და ყურადღებით უსმენდა. ცნობილია, რომ მათთვის მეფემ საგანგებო თავშესაფარიც კი ააგებინა. ისლამისა და ყურანის ჩინებული მცოდნე, სახელოვანი მონარქი განჯის ყადს სარწმუნოებრივ საკითხებზე ეკამათებოდა, ხოლო მაჰმადიანი ქვეშევრდომების პატივსაცემად, მეჩეთში დადიოდა. იგი თანაბრად მოწყალე და სამართლიანი იყო მის სამეფოში მცხოვრები ქართველების, სომხების, ებრაელებისა და მაჰმადიანების მიმართ.

მეფის პიროვნებაში ჰარმონიულად იყო შერწყმული ანტიკური ეპოქის სიბრძნე და ქრისტიანული სათნოება – ცოდნა და რწმენა. დავით აღმაშენებლის ცხოვრება და მოღვაწეობა, მის მიერ შექმნილი ჰიმნოგრაფიის საუკეთესო ნიმუში „გალობანი სინანულისანი“ ამ ორი საწყისის ბრწყინვალე სინთეზია. „გალობანი სინანულისანი“ დავით აღმაშენებლის ზნეობრივი პორტრეტია. მის კაცთმოყვარე ბუნებას, მეობას, შინაგან არსს ყველაზე უკეთ წარმოაჩენს პოეტური აღსარება, რომელიც სახელოვანმა მეფემ თავის ქვეყანას, შთამომავლობასა და ისტორიას დაუტოვა. საგალობლებში დავითი პირველ პირში გვიამბობს ჭეშმარიტი ქრისტიანისთვის შეუფერებელ მიწიერ სისუსტეებზე: „მომხიბლავი გულწრფელობით და შემზარავი ძლიერებით“ (ივ. ჯავახიშვილი) წარმოჩნდა საგალობელში მეფის სულიერი სიმტკიცე და უკიდურესი თავმდაბლობა. საკუთარ ცოდვათა დასაბამს იგი ადამის ძის პირველცოდვის კოსმიურ ფაქტში ხედავს. მეფე-პოეტი ადამიანს ღმერთის ხატად მოიაზრებს, რომელმაც უნდა შეიცნოს საკუთარი ღვთაებრიობა, გაიაზროს გარესამყარო, ლოცვითა და მონანიებით, კათარზისის გზით ამაღლდეს, რათა პირნათელი დაუბრუნდეს უფლის წიაღს.

დავითი, ამქვეყნიური დიდების მწვერვალზე მყოფი კაცი, საგალობელში სულის შესაშურ სინატიფეს ავლენს. ქრისტიანი მონარქი, რომლის სამეფოშიც, თანადგომისა და სიკეთის მაძიებე-

ლი მაჰმადიანი პოეტები და ფილოსოფოსები აფარებდნენ თავს, ეჭვობს:

– ვაითუ, მეზობელი მაჰმადიანური ქვეყნები ქრისტიანობის ინტერესით კი არა, ჩემი პატივმოყვარეობის გამო დავიპყარიო. ხელმწიფე, რომელიც ქვრივ-ობოლთა და შეჭირვებულთა დასახმარებლად უზარმაზარ შესაწირს გასცემდა, დარდობს: – ვაითუ, არასაკმარისი წყალობა გავიღეო.

დავით აღმაშენებლის ზნეობრივი პორტრეტი მის პოეტურ შედევრზეც აღიბეჭდა, სადაც ქართველი ერის სათაყვანებელი გმირის სულიერი სიმაღლე და ქრისტიანული სათნოება პოეტურ სახეებად განეფინა.

ბალობანი სინანულისანი

გალობა პირველი

რომლისაცა წინაშე ქედდადრევილ არს ყოველი,
მუხლი ყოველი მოდრკების და ენად ყოველი შენსა ხმობს
აღსარებასა,
მეცა, სიტყვაო,
აღმსარებელსა მომხედენ!

ხატსა თვისსა მამსგავსე
და საკრველად გრძნობადისა
და გონიერისა მყოფობისად დამაწესე შენებრ არსთა
სიტყვებისა
ჩემ შორისცა შეკრებითა,
ხოლო მე უმადლო გექმენ.

ბუნებითნი რად ძალნი
არა სჯულთაებრ ვიხუმიენ
მსგავსებისაგან დავაკლდი და დავაჰბადე ბოროტი,
ხოლო ხილულთამიერსა გემოვნებასა
ვრცელად განუხვენ გრძნობანი.

ქალწულო, ბრალეულთა თავმსდებო,
რომელმან სიტყუად
განაზრქე ხორცითა და კარვითა მიწისადათა,
სიზრქე უსასოებისად განმძარცვე,
რადთა მონანული შეგივრდე შენ!

გალობა მესამე

ბუნებითსა რად პორფირსა
თვითმფლობელობასა თანა
მეფობისაჲცა შარავანდნი
მარწმუნენ, ხოლო მე ვნებათა ბილწთა
მონად მივჰყიდე თავი,
რამეთუ „რომლისაგანცა ვინ
ძლევულ არნ, მისდაცა დამონებულ არნ“.

კაენის მკვლელეებრი ცნობაჲ,
სეთის ძეთა ლირწებაჲ,
გმირთა სილოდით მავალობაჲ
ხუთქალაქელთა შეგინებისა მწვირე
უფროდსად ვამრავალნილე,
ვითარცა რად აღმართ მსრბოლმან
მდინარემან უკეთურებისამან.

მეგვიპტური გულმძიმობაჲ,
ქანანელთა ჩვეულებანი,
მსხვერპლვად ნაგებთაჲ, ზმნაჲ და სახრვად,
კონოლი თმათაჲ და სხვანი, რომელთაჲ
შენ ჰბრძანე არამსგავსებაჲ,
უნარმდებესად მოვიგენ
თვით მათ პირმშოთა სახეთასაცა.

ამისთვის იყო ქალწული
და ხორცქმნად სიტყვისაჲ,
რადთა დედობრივთა ოხათა მიერ

ცხოვნიდნენ ცოდვილნი, რომელთა პირველი,
საშუალო და დასასრული
მე ვარ, ვითარცა უფსკრული,
შესაკრებელი ბილნებისა ღვართად!

გალობა მეოთხე

ისრაელისა მეფეთა ვჰბაძევდ, გარნა უსჯულოთა
და რავდენ მეძლო, ვსცდებოდე მაღალთა ზედა
კუმევისა, და წარმართთა აღრევისა მიერ,
და ძალთა ცისათა თაყუანისცემისა.

ზენადსა მოძრაობისა
ასურასტანული ზმნობად,
და ცთომილთა ვარსკულავთა და უცთომელთა
კრებად და განყრად, სვე და ბედი და შობის დღე,
ვითარ საღმრთოთა უსმენელმან, ვიჩქურენ.

ელლინთა მიერ ვერ ცნობად
სიბრძნითა ღმრთისადთა ღმრთისად
და შემოქმედისაგან შექმნულთა მიმართ
ცვალებად თაყუანისცემისად სრულვყავ, რაჟამს
თითოეულსა ვნებისა კერჰსა ვჰმსახურე.

ამისთვის ღმერთ-მამაკაცებრ
მოქმედ იქმნა ზემთა ღმერთთად,
რადთა კაცებრ უწყოდნის ვნებანი ჩვენნი,
და ღმრთებრ იხსნიდეს ბრალთაგან,
რომელთა ღმრთისმშობელად ქადაგონ ქალწული დედად!

გალობა მეხუთე

სჯულნი დავთრგუნენ
წიგნისანი და ახალი ბუნებითურთ,
და შჯულისა შენისა მონამე, სჯული
გონებისად, ცოდვისა
და ხორცთა სჯულსა დავამონე.

თითოეულთა
მხეცთაგან შეზავებულსა მხეცსა ვემსგავსე,
მრავალგვარსა და მრავალხატსა, და სხვა-ჟამ სხვებრ
ხილულსა
და მკსენარსა
ბუნებისაებრ თითოეულისა.

არა შევძრუნდი
მანგლისაგან მფრინვალისა, რომელი
შურსა სიკუდილისასა მიჰხდის, რომელნი ჩემებრ
მიმდემად ცრუდ ფუცვიდენ
განსაკრთომელსა სახელსა შენსა.

ამისთვის სისხლთა
ქალწულებრივთგან ხორცნი ღმრთისანი
და ახალი შეზავებად, ღმერთი და კაცი,
რადთა იოხდეს დედად
ჩემებრ განწირვით უსასოქმნილთა.

გალობა მეექვსე

სოლომონისადასა

წურბლისა მსგავსად ვერ მაძლარი

სხვათა სოფლის კიდეთა ვეძიებ დაპყრობად და
ღმრთისა საზღვართა ვაბრალობ,

ვითარცა მცირეთა და უნდოთა

ჩემისამდე უძღვებებისა და გულისთქემისა.

ბოროტად გარდავჭხედ

საზღვართა და შევჭრთე სახლი სახლსა,

და აგარაკი აგარაკსა, და უუძღურესთა

მივჭხვეჭე ნაწილი მათი

და ვიღვნიდ უმეზობლობასა,

ვითარცა მარტოვ ვმკვიდრობდ ქუეყანასა ზედა.

მბრძოლ ვექმენ ყოველთა

წესთა შჯულისა შენისათა

და ქორწილთა მიერ ხენეშთა ვჰმძლავრე საწოლსა ჩემსა,

და სახეთა მიერ ბოროტთა

მიცემითა ვაცოდვე ერი ჩემი,

ვითარცა მეფეთა მისთა - ისრაელი.

ამისთვის ქალწული

ღედად და შობად ახალი

სიტყვისად, რადთა ახალი ხატყოფად მეორედ მისცეს

ცოდვით განმრყენელთა მისთა,

ღედობრივთა რად ოხათა ბრძმედითა

დაადნოს ყოველი ნივთი შეცოდებისად!

გალობა მეშვიდე

ვეცხლი, ვითარცა
მიწად, და ოქროდ, ვითარ თიხად უბნისად ვიუნჯენ,
თაყუანის ვეც ანგაჰრებისა მამონას,
ვითარ-იგი ძველთა მათ -
ბაალს და ასტარტეს
და ქამოსს საძაგელსა.

სიტყვად წმიდად და
ბჭეთა ზედა მამხილებელი მოვიძულენ, ხოლო
მლიქნელთა ძმაცული სივერაგე ვითნე,
და შემასმენელთანი
დავიტკებენ მზრახვანი,
და ცრუნი განვსცენ მსჯავრნი.
ცრემლნი ქვრივთანი
და ობოლთა ბრგუნვილი ტირილი არ შევიწყალე,
არა განუხვენ ნაწლევნი მოქენეთა,
უფროდსლა, შენ, ქრისტე,
რომელი იზრდები
მცირედითა ზრდითა მათითა.
ამისთვის შობად
ღმრთისად აღამიანისაგან დედაკაცისა,
რადთა მიწით შობილთა კაცთა ცთომასა,
ვითარცა ღმრთისა დედად
დაჰხსნიდეს ქალწული,
და იოხდეს ცოდვილთა.

გალობა მერვე

ესენი ვცოდენ, სახარებისა სჯულთა
და მცნებათა შენთა შინა,
მცემელთა რად ყვრმლისა მიჰპრობასა
და გლახაკათაჲს განშიშველებასა,
და რადთურთით არა ფიცსა
შენ, სჯულისმდებელი ჩემი, ჰბრძანებდი
და გულისთქუებით მიმხედველობასა განსრულებად
მრუშებად დასდებდი.

დალათუ ესრეთ განვხრწნენ ყოველნი გრძნობანი
და ყოვლად ხრწნილება ვიქმენ,
გარნა არავე აღვიხვენ ხელნი,
არცა დავდევ სასოებად ჩემი
ღმრთისა მიმართ უცხოვსა, არცა
უცხოთესლი რადმე სარწმუნოებად
საწვრთელ ვყავ სულისა, გარეშე მისსა,
რომელი მასწავეს ღმრთისმეტყველთა შენთა.

და ან, მომდრეკელი მუხლთა გულისათად,
ვხმობ, ვითარცა სხუად მანასე:
მილხინე, ჰოი მეუფეო, მილხინე
და ნუ წარმწყმედ ცოდვათა შინა,
და ნუ იხსენებ ძვირთა ჩემთა,
და ნუ დამსჯი მე ქუესკნელთა თანა,
რამეთუ შენ ხარ ღმერთი მონანულთად,
ამაღლებული ზესკნელს ცათა ძალთაგან.

საკუთრად ღმრთისმშობელად გქადაგებთ, უხრწნელო
ქალწულო, და გვრწამს, ვითარმედ
პატივი ხატისა შენისად შენდამო
წიაღმოვალს, ღმრთისმეტყველთაებრ,
და ცოდვილთა მოქცევასა
ანიშებ მის მიერ, ვითარცა ცხადჰყოფს,
თეატროდ იგი მრჩობლთა სოფელთად,
სიკეთე ეგვპტისად, ღირსი მარიაჲ.

გალობა მეცხრე

ჟამი რად წვლილთა და ხმელთა აღმოფშვინვათად
წარმოდგეს,
ზარი მეფობისად წარხდეს და ღიდებად დაპრტეს,
შუებად უქმ იქმნნენ,
ყვაუილოვნებად დაჭნეს,
სხუამან მიიღოს სკიპტრად,
სხვასა შეუდგენ სპანი,
მაშინ შემინწყალე, მსაჯულო ჩემო!
გან-რად-ელოს წიგნი დღესა შინა სასჯელისასა
და მე ქედდადრეკილი წარმოგიდგე განკითხვად,
მსაჯული მართლ სჯიდე,
მსახურთა რისხვად ქროდის,
მართალნი ნეტარებდენ,
ცოდვილთა ჰგვემდეს ცეცხლი,
მაშინ შემინწყალე, იესუ ჩემო!

ვინადთან აღსაარებით გრძნობად და შეკრებად იწყო
ძვალი ძვალსა თანა და ნანევარი ნანევარსა,
და განხმელთა მოჰბერა
სული კვალად შობისად,
მწრამს, ვითარმედ აღვსებად
სრულყოს ღმერთმან ჩემ შორის
ყოვლისავე სინანულით აღდგომისად.

მარტო, სრულო, სამზეო, ერთცისკროვნებაო,
განმინათლე მხედველობითი სულისად, რაგთა
გიხილო ნათელი
ნათლითა უფლისადთა,
სულითა ღმრთისადთა ძე
გამოგვიბრწყინვო მაშინ
დაუსრულებელთა საუკუნეთა.

არად უხილავს მგესა ქალწული დედად თვინიერ შენსა,
არცა ჩემოდნად ბრალეულსა – ნათელი მისი,
გარნა მე შენითა
ოხითა, დედოფალო,
ვესავ ხილვად ნათელსა
ძისა შენისასა
და ნათელსა ზემთა საუკუნეთასა.

სიქობი I

1093-1156

საქართველოს მეფის დავით აღმაშენებლის ვაჟი. გვირგვინოსანი მამის სიცოცხლეშივე დემეტრე აქტიურად მონაწილეობდა ქვეყნის სამხედრო-პოლიტიკურ ცხოვრებაში. მეფობდა 1125-1155, 1156 წლებში. ძლიერი ბუნებით გამორჩეული მეფე შუა საუკუნეების ტიპური მონარქი იყო.

ტახტზე ასვლის შემდეგ დემეტრე I თავდადებით იბრძოდა სახელოვანი მამის მიერ გაერთიანებული, ძლიერი სამეფოს დასაცავად. მოკლე დროში მან მოახერხა საქართველოს ლაშქრის რეორგანიზაცია, მონინალმდევის მიერ მიტაცებული მხარეების დაბრუნება და ზოგიერთი ძლიერი მეტოქის დამარცხება. მტრის გაათრეული წინააღმდეგობის მიუხედავად, დემეტრემ დმანისი და ხუნანი დაიბრუნა, აიღო განჯა (1138 წ.) და ქალაქის კარი საქართველოში ჩამოიტანა (კარი ღღემდე გელათის მონასტერშია დაცული).

1130 წელს დემეტრე I-მა ჩაახშო მის წინააღმდეგ მონყობილი აჯანყება და სამეფო ტახტი შეინარჩუნა.

1155 წელს იგი იძულებული გახდა ბერად აღკვეცილიყო და სამეფო ტახტი თავისი უფროსი ვაჟის, დავითისთვის გადაელოცა.

1156 წელს, გამეფებიდან ნახევარი წლის შემდეგ მეფე დავით V მოულოდნელად გარდაიცვალა. დემეტრე I კვლავ გამეფდა და თანამოსაყდრედ უმცროსი ძე, გიორგი დაისვა, რომელიც ისტორიოგრაფიაში მეფე გიორგი III-ის სახელით არის ცნობილი.

* * *

მეფე დემეტრე I (ბერობაში დამიანე), ერთ-ერთი ყველაზე წინააღმდეგობრივი ფიგურა საქართველოს ისტორიაში, ბრწყინვალე საგალობლების ავტორია. გარეჯის უდაბნოში ბერად შემდგარმა დამიანემ უნატიფესი იამბიკონი უძღვნა ღვთისმშობელსა და შიო მღვიმელს – ცამეტ ასურელ მამათაგან ერთ-ერთს. დემეტრე პირველი ღრმად განსწავლული, მეცნიერთა და სწავლულთა მფარველი, შემწყნარებელი, დიპლომატიური ნიჭით გამორჩეული,

სერიოზულ სამხედრო-პოლიტიკურ წარმატებებს აღწევდა და მამის მიერ დატოვებულ სახელმწიფოს გაძლიერებასა და გაფართოებაზე დღენიდავ ზრუნავდა. დავით აღმაშენებელი ასე ახასიათებს თავის საამაყო პირმშოს: „...შვილი ჩემი დიმიტრი, სიბრძნითა, სიწმიდითა, ახოვანებითა და სიმხნით უმჯობესი ჩემსა“...

„ამდენი რამის მოქმედი“ მეფე დემეტრე თითქმის დაჩრდილა პოეტმა დამიანემ ოთხადოთხი იამბიკოთი, განსაკუთრებით, დღესაც ცოცხალი, ძალზე პოპულარული საგალობლით „შენ ხარ ვენახი“.

ამ სანაქებო საგალობლისთვის იმთავითვე მელოდიაც, ხმაც შეუწყვიათ და მზახრით (პირველი ხმა – მოძახილი), ყირით (მეორე ხმა) და ბამით (ბანით) აჟღერებულს ქართული პოლიფონიური სიმღერა-გალობის მრავალსაუკუნოვან, უნიკალურ საგანძურში დაუვანებია. (ხმათა სახელები იოანე პეტრინს ეკუთვნის და XII საუკუნის დასაწყისშია შერქმეული, იმ დროს, როცა იქმნებოდა „შენ ხარ ვენახი“. ღმერთის სამსახოვნებაში სწორედ ამგვარი სიმღერა-გალობის სამხმიანობას გულისხმობდა იოანე პეტრინი). ათასი წელია, რაც „შენ ხარ ვენახით“ დედაღვთისას უგალობს ქართველი კაცი. არ ბერდება, არ ხუნდება, არ ცვდება არც ლექსი, არც გალობა, არც მისი ზემოქმედების ძალა.

დავით გარეჯის უდაბნოს იღუმალეებასა და მყუდროებაში იშვა მეფე-პოეტის იამბიკონი. ჰიმნოგრაფმა მეფემ მუსიკითა და პოეზიით უდაბნოს დუმილი დაარღვია, შორეული და მიუწვდომელი ღმერთი დაიახლოვა, სამყარო გააერთიანა, ცოცხალი მუსიკა, ზეხმა გვაგრძნობინა, განგვაცვიფრა, თავადაც შეიცნო და ჩვენც გავვანდო, რომ ადამიანი დიდი, მარადიული სიცოცხლის ნაწილია. ეს განცდა სულს ათავისუფლებს და სიხარულს, სიყვარულს, ჰარმონიას აზიარებს ადამიანს. ეს არის უფალთან წილნაყარი, სრულყოფილი ადამიანის რენესანსული ხედვა.

ღრმა რწმენამ დემეტრე I-ს გარესამყაროსა და სიცოცხლის ახალგაზრდული აღქმა და სულიერი სიმშვიდე მოუტანა. დემეტრეს საგალობელი ლირიზმით, შედარებებითა და სახეებით, მიმზიდველი პოეტური ხედვით საუკუნით ადრე ამზადებს ნიადაგს

რუსთაველის პოემის, „ვეფხისტყაოსნის“ პოეტიკისა და ფერთ-მეტყველებისათვის.

შიო მღვიმელი განდევილი ბერისათვის გამორჩეული წმინდანი და მესაგრეობის მაგალითია. ენით უთქმელი ნეტარება, სიმსუბუქე და აღმაფრენა სუფევს შიოს უდაბნოში: უდაბნო ქალაქყოფილია – მარადმწვანე დაფნა შეამკობს მას, ქართლი მადლითაა სავსე, მოხუცი არწივობს, ვინრო მღვიმე სამყაროსავით ფართოა, უდაბნო „იბერწიწულებს“ – მომავალში შეიმატებს დიდებას კვლავაც, სული აღვთისდება (განიღმრთობა), ხორცი კი მიწად მიიქცევა.

დემეტრეს მეოთხე იამბიკოც შიოს ქებადაა მიჩნეული, თუმც ამის მინიშნება იქ არ ჩანს: ცაზე ბენვით კიღია კაცი, შუბის ნვერზე დარბაზები უდგას, ქინქლაზე ზის, მინდორში ქურციკებს სდევს, ზღვაზე ცხენს აჭენებს, მაგრამ მაინც ღვთაების მადიდებელია, ღმერთის ყოვლისშემძლეობის მსასოებელი.

განუზომელია დემეტრე მეფის, პოეტისა და ჰიმნოგრაფის ღვანლი ქართული რენესანსული პოეზიისა და, ზოგადად, კულტურის საფუძვლების მომზადებაში.

1. შიო მღვიმელისა

შენის დაფნისა იშიოებს ასურსა,
ისავსებს ქართლი ნილოდსა ნაკადულთებრ. ორბობს
მოხუცი, მღვიმე ფართობს სამყაროდ, იბერნისწულებს
მრავლად უდაბნოს ესე,
სულსა აღმრთისებს, მტვერისა მტვერად დამტევი.

2. შიო მღვიმელისა

ცასა ბეჭვითა ევიდა, ვნახე, კაცი
და მასვე კაცსა შუბის წვერს ედგნეს დარბაზნი, მუმლსა
ზედა ჯდა, მინდორს სდევედა ქურციკთა, და ზღვასა
ზედა მოარბევდა ცხენითა,
და ესრეთ ღალადებდა: ღმერთო, შენ კურთხეულ ხარ!

1. ღმრთისმშობლისა

ღმრთისმშობელი და ყოვლად პატიოსანი დედა,
ქალწული, შვენიერი შროშანი,
მას ახარებდა ანგელოსი ფრთოსანი: შენგან იშვების
მეფე გვირგვინოსანი,
და მას ჰმონებდეს მეფე მრავალყმოსანი.

2. ღმრთისმშობლისა

შენ ხარ ვენახი, ახლად აყვავებული, მორჩი კეთილი,
ედემში დანერგული, ალვა სულნელი, სამოთხით
გამოსრული,
ღმერთმან შეგამკო, ვერავინ გჯობს ქებული, და თავით
თვისით მზე ხარ განბრწყინებული.

თამარ ქუე

1184 – 1213

საქართველოს მეფის, გიორგი III-ის ასული. გვირგვინოსანმა მამამ 1178 წელს თამარი თანამოსაყდრედ გამოაცხადა. იგი აქტიურად მონაწილეობდა სახელმწიფო საქმეებში, მამის გარდაცვალების შემდეგ (1184 წ.) კი დამოუკიდებლად მეფობდა.

დიდგვაროვანმა ფეოდალებმა თამარს მოსთხოვეს გადაეყვინებინა გიორგი III-ის დროს დაწინაურებული მოხელეები. ასევე, დაეარსებინა ახალი სახელმწიფო ინსტიტუტი, ე.წ. „კარავი“, რომელსაც საკანონმდებლო ფუნქცია ექნებოდა. ამ შემთხვევაში მეფეს მხოლოდ აღმასრულებლის ფუნქცია რჩებოდა. თამარი იძულებული გახდა ზოგიერთ დათმობაზე წასულიყო. კარვის დაარსების იდეა ვერ განხორციელდა, მაგრამ სამაგიეროდ, გაფართოვდა იმხანად არსებული დარბაზის ფუნქციები.

1185 წელს თამარი გათხოვდა. მას თანამეცხედრედ შეურჩიეს როსტოვ-სუზდალის მთავრის, ანდრია ბოგოლუბსკის (წარმოშობით – რიურიკოვიჩის) ვაჟი იური, რომელსაც ქართველებმა გიორგი უწოდეს. რუსი უფლისწული თამარის მეუღლეობისთვის სრულიად შეუფერებელი აღმოჩნდა და ეს ქორწინება ორ წელიწადში დაირღვა.

1189 წელს თამარი მეორედ გათხოვდა. ამჯერად მისი მეუღლე გახდა შორეული ნათესავი, საქართველოს მეფე გიორგი I-ის შთამომავალი, ოსეთში გადახვეწილ ბაგრატიონთა შტოს წარმომადგენელი დავითი (ოსურად სოსლანი).

თამარის ყოფილმა მეუღლემ, გიორგიმ, ქართველ ფეოდალთა ნაწილის დახმარებით, საქართველოს ტახტის ხელში ჩაგდება ორჯერ (1191 და 1193 წლებში) სცადა, მაგრამ მან ეს ვერ მოახერხა. თამარმა შესძლო აჯანყებულთა დამარცხება, ხოლო ამბოხში გარეულ ფეოდალებს თანამდებობები და მამულები ჩამოართვა.

თამარმა თავი გამოიჩინა როგორც ღირსეულმა, გამჭრიახმა მონარქმა. მისი მეფობის პერიოდში განმტკიცდა საქართველოს ერთიანობა და განივრცო ქვეყნის ტერიტორია.

მეფე თამარი მეორედ დაქორწინდა 1189 წელს დავით სოსლანზე. 1193 წელს თამარს და დავით-სოსლანს შეეძინათ

მემკვიდრე – გიორგი-ლაშა (მომავალი მეფე გიორგი IV). ქართველთა ჯარმა ეს ამბავი ბარდავის მიმართულებით ლაშქრობით აღნიშნა და სამშობლოში გამარჯვებული დაბრუნდა.

საქართველოს ლაშქარმა ბრწყინვალე გამარჯვებები მოიპოვა: 1195 წელს შამქორთან და 1202 წელს ბასიანთან ბრძოლებში. 1199-1203 წლებში საქართველოს შემოუერთდა მაჰმადიანი დამპყრობლებისგან მიტაცებული სომხეთის ქალაქები და მხარეები, მათ შორის: ანისი, ღვინი, ამბერდი, ბიჭნისი, კარი (ყარსი).

1204 წელს თამარის ხელშეწყობით ჩამოყალიბდა ტრაპიზონის საკეისრო. მას სათავეში ჩაუდგა ბიზანტიაში დამხობილ კომნენოსთა დინასტიის წარმომადგენელი, საქართველოს სამეფო კარზე აღზრდილი ალექსი კომნენოსი. 1184-1213 მეუღლის, დავით-სოსლანის გარდაცვალების (1207 წ.) შემდეგ, თამარმა თავისი ვაჟი გიორგი-ლაშა თანამოსაყდრედ გამოაცხადა.

თამარის მეფობის ხანაში საქართველომ დიდების ზენიტს მიაღწია, გაძლიერდა პოლიტიკურად და ეკონომიკურად მოლონიერდა, განვითარდა ქართული კულტურა. სწორედ იმხანად დაიწერა შოთა რუსთაველის გენიალური პოემა „ვეფხისტყაოსანი“.

თამარს ძლიერი და მტკიცე ხასიათი ჰქონდა. მემკვიდრის დახასიათებით, იგი უაღრესად თავმდაბალი, ღრმადმორწმუნე ქრისტიანი, ქველმოქმედი და შემწყნარებელი ყოფილა.

ქართულმა ეკლესიამ თამარი წმინდანად შერაცხა.

* * *

წმინდა დედის, თამარის იამბიკონი ქართული სასულიერო პოეზიის მშვენიერია.

სამეფო საქმეთაგან მოცალეობისას, ღამღამობით თამარი ქსოვდა, ქარგავდა და ამით თავის დღიურ საზრდოსაც ანაზღაურებდა და გლახაკებსაც განიკითხავდა. ხაზინიდან გაცემულ მონყალებას პირად სათნოებად არ მიითვლიდა. შამქორისა და ბასიანის ბრძოლებში თამარის სულის სიმტკიცე და გმირული

შემართება ამხნევებდა ჯარს. შამქორში ქართველებმა ბრწყინვალე გამარჯვება მოიპოვეს. ხალიფას დროშა შალვა ახალციხელმა ივდო ხელთ ფიცხელი ბრძოლით და მეფეთ-მეფე თამარის ფერხით დაფინა. ეს დროშა მეფეს გელათში ხახულის ღვთისმშობლის ხატისთვის შეუწირავს, ღვთის სადიდებლად კი იამბიკონი გამოუთქვამს. უცნობი ავტორის მატეანეს, რომელიც ცნობილია სახელწოდებით: „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედ-თანი“ შემოუნახავს თამარის ლექსები „ცასა ცათასა“ და მისი შექმნის ისტორია: „დროშა იგი ხალიფასი, რომელი მოიღო შალვა ახალციხელმან, წარგზავნა ესე მონასტერსა დიდსა წინაშე ხახულისა ღვთისმშობელისასა, მსგავსად მამის ჰაჰისა მათისა: მაშინ მას წარეგზავნა მოძრცვილი ქედისაგან დორბეზე სადაყას ძისა, ჟამთა დიდგორთა გაქცევისათა მანიაკი ოქროსა, შემკული თვალებითა ძვირფასისათა. მიზეზად ძლეუნისა შემწირველობისასა და მვედრებ-ლობისასა ამანცა ესევეითარად ესე იამბიკო ხუთეული ოცდახუთ ლექსად აღწერა.“

მანიაკის, დროშისა და აგარიანთა მოსრვის ამბავს მეოთხე-მეხუთე იამბიკოში აღწერს თამარი. პირველი სამი ფილოსოფიური ხასიათისაა: ცების ცას, ზედ რომ სასუფეველია (საბა), შესაქმის, ჯვარცმის, ქრისტეს მხსნელი ვნებების, სიკვდილის სიკვდილითა დათრგუნვის ამბავს კიდევ ერთხელ შეგვახსენებს მეფე-პოეტი და ღვთისმშობელს შესთხოვს:

„... მე, თამარ, მიწა შენი დამიერვე
ცხებულსა ღირსმყავ და თვისობასა
ელემს, ღადირთად, სამხრით და ჩრდილოეთით“.

თამარის სახელით კიდევ ორი იამბიკოა ცნობილი: 1193 წელს მეფეს ხახულის ღვთისმშობლის ხატი შეუმკია და, ძეობის აღსანიშნავად, ხატზე იამბიკო წაუნერია, რომელიც ასე მთავრდებოდა (პირველწყარო დაკარგულია):

„მე, თამარ მჩენი ტომთაგან დავითიანთა
თესად, შემამკვე, მაღიდე, აღმამალლე!
ან მეცა ხელ ვყავ შემკობად ხატსა თქუენსა
დედითა ძითურთ და მეცა ძითურთ მფარველ“.

„მე თამარი, დავითიანთა ტომის (დავით წინასწარმეტყველის მოდგმის) ნათესავად მჩენელი, შემამკვევი, განმადიდე და ამამალ-
ლუე (როგორც მეფე და დედა); ახლა მეც შევამკვე თქვენი ხატი
დედითა ძითურთ და მეც ძითურთ მფარავდე.“

ცასა ცათასა

იამბიკო ხუთეული

ცასა ცათასა დამწყებ არს ღმერთმთავრობა,
ძე საუკუნობს პირველი და კვალადი,
სულმან მან ღმერთმან სრულყო მოქმედებადი,
სამებით სრულმან ერთითა ღმრთეებითა,
მინით პირველის, პირმშოისა კაცისა.

შენ მიერ მისთვის დრკუსა მის განმგებელი
დრკუი მიდრკა უვნებელი ვნებისადმი,
ივნო და ვნება პირველი უვნებელ ყო,
შენგან შობილმან ჩვენ ღირსგვყვნა აღმოშობად
ბნელით ნათელსა, ნათელთა მხედველობად.

შენგან, ქალწულო, რომელსა შენთვის დავით
როკვიდა, ძისა ღმრთისა ძედ შენდა ყოფად,
მე, თამარ, მიწა შენი და მიერივე,
ცხებულობასა ღირსმყავ და თვისობასა.
ედემს, ღადირთად, სამხრით და ჩრდილოეთით.

შუამფლობელი იავარს შენდა ვმრთელობ,
ხალიფას დროშა თანავე მანიაკსა
შევრთე, ცრუ-სჯულთა მოძღვრისა ღაზოდ მძღვანი,
ვინ დავით, ძეებრ ეფრემის მოისარმან,
მოირთხნა, მოსრნა სულტნითა, ათაბაგით.

ერანს ებრძოლეს ჩემ მიერ მისთა სპათა
ჩვენნი მხედარნი, მოსავენი შენნი, სძალო,
მონყლნეს, მოსწყვიდეს აგარის ნათესავენი.
მუნით მოხმულთა ნიჭთაგან ერთსა ამას
შენდა შევწირავ. მიოხე ძეებრ, ღმერთო!

თეძე-უზაზე I

1589 – 1663

კახეთის მეფის, დავით პირველისა და ქეთევან დედოფლის ვაჟი 1606-1648 წლებში კახეთში მეფობდა, ხოლო 1625-1632 წლებში – გაერთიანებულ ქართლ-კახეთში.

ქრისტიანული სარწმუნოებისათვის თავდადებული დედოფლის, წმინდანად შერაცხული ქეთევან წამებულის გვირგვინოსანი ვაჟი ღრმად მორწმუნე ქრისტიანი იყო.

თეიმურაზი შეუპოვრად იბრძოდა სპარსეთის ექსპანსიის წინააღმდეგ, რამაც განსაკუთრებით მძიმე ხასიათი მიიღო შაჰ აბას I-ის მეფობის ხანაში.

სპარსეთთან ხანგრძლივ ბრძოლაში ჩაბმული თეიმურაზი დახმარების მიღებას ცდილობდა როგორც ერთმორწმუნე რუსეთიდან, ისე დასავლეთ ევროპის ქვეყნებიდან. ამ მიზნით მან არაერთხელ გააგზავნა ელჩობა რუსეთში, რასაც რეალური შედეგი არ მოჰყოლია.

1658 წელს თეიმურაზ I თავად გაემგზავრა ერთმორწმუნე რუსეთში სამხედრო დახმარების სათხოვნელად, მაგრამ მიზანს ვერ მიაღწია. მან რამდენჯერმე დაკარგა სამეფო ტახტი და განდევნილ იქნა საკუთარი სამეფოდან. ბედმა თეიმურაზს მრავალი განსაცდელი არგუნა: სპარსეთის შაჰის ბრძანებით დაასაჭურისეს მისი ორი ვაჟი – ლევანი და ალექსანდრე, წამებით მოკლეს მისი დედა – ქეთევანი, ხოლო მოგვიანებით ბრძოლაში მოუკლეს ერთადერთი ცოცხლად დარჩენილი ვაჟი – დავითი (დათუნა).

1661 წელს თეიმურაზი ბერად აღიკვეცა და სკანდეს ციხეში განმარტოვდა.

მალე თეიმურაზი სპარსეთში გაიწვიეს და კახეთის სამეფო ტახტის დაბრუნება აღუთქვეს იმ შემთხვევაში, თუ გამაჰმადიანდებოდა. ამ პირობაზე თეიმურაზმა მტკიცე უარი განაცხადა, რისთვისაც შეიპყრეს და ასტრახადის ციხეში გამოამწყვდიეს. 1663 წელს, 74 წლის ასაკში თეიმურაზი საპყრობილეში გარდაიცვალა. მისი ნეშტი ქართველებმა სამშობლოში ჩამოასვენეს და ალავერდის საკათედრო ტაძარში დაკრძალეს.

XVI-XVII საუკუნეები ქართული მწერლობის „აღორძინების ხანად“ მოიაზრება. „ოქროს ხანის“ საქართველოსგან იმხანად, მართალია, აჩრდილილა დარჩა, მაგრამ მძიმე ვითარების შემდეგ ქვეყანაში კვლავ შეიქმნა კულტურული ცხოვრებისა და ტრადიციების გამოცოცხლების წინაპირობა.

თეიმურაზი თეფესმეტი წლის ასაკში გაამეფეს, მაგრამ მას არ ჰქონია თანმიმდევრული ზეობის წლები – ტახტიც მრავალჯერ დაუკარგავს და ხიზნობა-დევნილობის სიმწარეც უგემია. ბავშვობიდან ირანში, შაჰაბას I-ის კარზე იზრდებოდა. „მზრდელმა“ შაჰა-ბიძა დაუხოცა, შვილები დაუსაჭურისა, დედა – ქეთევან დედოფალი შირაზში სასტიკად უწამა.

მართალია, თეიმურაზი „ისწავებდა წიგნსა და ენასა სპარს-თასა“, მაგრამ შაჰ-აბასმა მაინც ვერ შესძლო, თავის ყაიდაზე გაენათა, „სჯულსა და წესსა თვისსა ზედა“ დაეყენებინა მომავალი მეფე. თეიმურაზის შემოქმედებამ დაუდო სათავე აღორძინების ხანის მწერლობას. მან დაამკვიდრა არაერთი ლიტერატურული ჟანრი, რამაც ტრადიციულ თემატიკას სიახლე და მრავალფეროვნება შესძინა. თეიმურაზს, მაჯამის ვირტუოზს, „მაჯამის ამირბარი“ უწოდა იოსებ გრიშაშვილმა. მან ასევე განავითარა გაბაასების ჟანრი, ანბანთქება, შემოიტანა ლირიკული ნაკადი, განაახლა ქართული ლექსთწყობა, დაწერა პირველი ისტორიული პოემა „წამება ქეთევან დედოფლისა“. ქეთევან დედოფალი 1624 წლის 12 სექტემბერს აწამეს შირაზში. დედის ტრაგიკული აღსასრულიდან შვიდი თვის შემდეგ, ცოცხალი შთაბეჭდილების ქვეშ აღწერა და შემოგვინახა თეიმურაზმა დედის მონამებრივი აღსასრულის ამბავი. იგი სამართლიანად მიიჩნევს სამშობლოს თავისუფლებისათვის გაღებულ შესანიშნავ ქეთევანის საარაკო თავგანწირვას.

მთელი ქრისტიანული სამყარო შეძრა ქეთევან დედოფლის გამძლეობამ და სიმტკიცემ. იტალიელმა მისიონერებმა მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში წაიღეს დედოფლის წმინდა ნაწილები, მათ

შორის შორეულ ინდოეთშიც, სადაც მეცნიერებმა მიაკვლიეს და ზოგიერთი ნაწილი საქართველოში ჩამოაბრძანეს. გერმანელმა მწერალმა ანდრეას გრიფიუსმა შექმნა ტრაგედია, სახელწოდებით: „ქართველი ქალი ეკატერინე ანუ ნაცადი სიმტკიცე,“ რომელმაც დიდი პოპულარობა მოიპოვა და სხვადასხვა ენებზე ითარგმნა.

თეიმურაზის შემოქმედებაში გვხვდება როგორც სპარსული-დან თარგმნილი, ისე ორიგინალური ნაწარმოებები. „ლეილმაჯუნე-ნიანი“, „იოსებზილიხანიანი“, „ვარდბუღულიანი“, „შამიფარვანიანი“ – თარგმნილი პოემებია. ლიტერატურული მოღვაწეობით თეიმურაზი წარმოგვიდგება ქართული ეროვნული და სარწმუნოებრივი შეგნებისა და ინტერესების მატარებელ, ქვეყნის მოჭირნახულე პიროვნებად. იგი მოურიდებლად, პირდაპირ აცხადებს: „ქრისტეს მონა ვარ, მითა მძულს მეჩიტი, მინარანია“. სწორედ „ლეილ-მაჯუნეანიში“ ევედრება ღმერთს მეფე-პოეტი: „ღმერთო..., არსისა არაარსისა სიტყვით დამბადე მქნელობით“.

აღმოსავლური პოეტური ტრადიციით დამკვიდრებულმა ვარდისა და ბუღბუღის ტრფობის ისტორიამ დასავლეთშიც მოიპოვა პოპულარობა და ისეთი ცნობილი ევროპელი მწერალიც კი მოხიბლა და ააღელვა, როგორც ოსკარ უაილდი იყო.

საინტერესოა XVI–XVIII საუკუნეების პოეტებისა და მწერლების დამოკიდებულება „ვეფხისტყაოსნისა“ და მისი გენიალური ავტორის მიმართ. აღორძინების ხანის ყველა მეღვქვე თეიმურაზს რუსთაველთან ერთად მოიხსენიებს. მეფე – პოეტი კადნიერდება და საკუთარ თავს შოთას გვერდით აყენებს, როცა თამამად აცხადებს:

„ლექსი ჩემი სჯობს, გვარად და ტკბილად სასმენლად

ყურისა,

მაინც რუსთველსა აქებენ, მე იმან გამაგულისა“.

თეიმურაზთან მარტო სოფლის სამღურავე არ გვხვდება. მან კარგად იცის, რომ ადამიანის დაცემა „თვინიერ ღვთისა“ არ ხდება, მაგრამ სვეგამწარებული მეფე „სოფელს“ მაინც გულწრფელად საყვედურობდა:

„ღმერთო, ცისა და ქვეყნისა, საბრუნავითა მაცქეო,
ზე აღმართულთა ყოველთა დამცემო, გარდამაცქეო,
ზოგჯერ ჭირს ლხინად, ლხინს ჭირად, შემცვლელო,
გარდამაცქეო”...

სოფლის სამღურავი

ჩვენ ღმერთი ქებით ვადიდოთ, ცრემლითა შევსძრათ
მორევად, ის უხილავი ეშმაკი ჩვენზედ არ იყოს მორევად,
ჯოჯოხეთს შიგან არ აღძრას კუპრი მან ჩვენთვის მორევად,
და ცთომასა არსად წავადგეთ, თავი არ შევექმნათ მორევად.

შენ, ცოდვილო სულო ჩემო, სიკვდილს რად არ მოელოდი?
ჯოჯოხეთში ქვა დაგკრიბონ, არ დაგრიდონ, მოელოდი,
შენთვის ყოვლგან ღრუბელია, მზემანც დაგკრას მოელოდი,
და კერპთმსახურთა განვეშორნეთ, არსად გვხადოს
მოელოდი.

უნყის უფალმან, სოფელი არავის გაუთავდების, პირველად
ამოდ შეიტკობს, საყვარლად დაუამდების აღარ გაჰყვების,
ბოლოს უამ უმუხთლებს, გაუავდების, მე მას ვჰკმობ, ვინცა
მიენდოს, ანუ ვინმც დაუზავდების.

სოფელს მყოფნო, სოფლის საქმე გასინჯეთ და გაიგონეთ, ეს
სოფელი მუხთალია, ნუ მიჰყვებით, შეიგონეთ!
ან სად არის ხელმწიფენი, პირველნიცა მოიგონეთ,
და ან განავდეთ სოფლის შვება, სინანული მოიქონეთ.

სოფლის მპყრობელნო, სოფელი მე ამაღ არა მიქია,
მსაჯულად დაჯდეს მესია, პირველ ქადაგა მიქია, ცოდვანი
ჩვენნი გვემხილნენ, მაშინ რალა ვჰყოთ იქია! კაცს არ
მიინდობს ბოლოს უამს, ამისთვის გამიქიქია.

ნეტაი ყველამ იცოდეთ, სოფელი როგორ მქნელია, კაცსა
მიინდობს ღალატად, მცბიერი–ვითა მელია, ანასდად
გარდუბრუნდების, მით გული გარდამელია,
„მას არვინ უნდა მიენდოს“, – ესე ნათქვამი ძველია.

მე აჯად ვითხოვ ღვთისაგან, – არ წამინწყმიდოს სულია, მუნ
გამომიხსნას ტანჯვისგან, აღარ დამაჩნდეს წყლულია, ზოგნი
ღამეთა ათევენ, – თვალთ არ მოუვათ რულია, ზოგთა გვაქვს
შვება სოფლისა, – ამისთვის დაგვიძს გულია.

შენ, ღვთისმშობელო, კაცთათვის მანათობელი მზე ხარა,
პირველ ბჭედ საშუალ გცნობდეს, – ანგელოზისგან გეხარა,
ღმერთი წიალთა იტვირთე, სხვა კაცი არსად გეხარა,
ქრისტიანეთა ნუ წარსწყმედ შენ, გისმენს, – ვისთან სდგეხარა.

აზილ ქუე

1647 – 1713

არხილ ქეყე – გაბასება თეძურაზისა და რუსთველისა

ქართლის მეფის, ვახტანგ V-ის ვაჟი. მეფობდა 1661-1663 და 1678-1696 წლებში – იმერეთში (დროგამოშვებით), ხოლო 1664-1675 წლებში – კახეთში.

არჩილის მეფობის ხანაში კახეთი დამოუკიდებელ სამეფოს წარმოადგენდა. მან ბევრი რამ იღონა კახეთის სამეფოს წინსვლისთვის. კერძოდ, მისი მცდელობით იკლო ლეკების თარეშმა, სამეფო ეკონომიკურად გაძლიერდა, განახლდა ეკლესია-მონასტრები, აიგო მრავალი საერო დანიშნულების შენობა-ნაგებობა.

არჩილი ემხრობოდა საქართველოს რუსეთთან დაახლოების პოლიტიკას. 1682-1688 წლებში იგი იმყოფებოდა რუსეთში, სადაც რეალური დახმარების მიღებას ცდილობდა, თუმცა უშედეგოდ. სამშობლოში დაბრუნებულმა არჩილმა კიდევ რამდენიმე წელი იმეფა იმერეთში.

1699 წლიდან იგი საბოლოოდ გადაიხვეწა რუსეთში, სადაც დასახლდა მოსკოვის მახლობლად, სოფელ ვსესვიატსკოეში. მისი ვაჟი, უფლისწული ალექსანდრე პეტრე პირველის უახლოესი მეგობარი და თანამოაზრე, რუსეთის არტილერიის პირველი გენერალფელდცეიხმეისტერი იყო.

პეტრე პირველმა არჩილს მამულები უბოძა. ასე ჩაეყარა საფუძველი ქართველთა სათვისტომოს რუსეთში.

მოსკოვში არჩილმა დააფუძნა ქართული სტამბა, სადაც 1705 წელს „დავითნი“ დაიბეჭდა.

არჩილი 1713 წელს, მოსკოვში გარდაიცვალა და ღონის მონასტერში დაიკრძალა.

* * *

მეფე არჩილმა, როგორც პოეტმა, მთლიანად შეცვალა ქართული მწერლობის განვითარების გეზი. მან ხმა აიმაღლა სპარსული ლიტერატურით გატაცების წინააღმდეგ და თეიმურაზ

პირველის პოეზიაზე აღზრდილმა და დამფასებელმა (აშკარაა თეიმურაზის უდიდესი გავლენა არჩილზე, რუსთველზე რომ არაფერი ვთქვათ) უარყო სპარსული სიუჟეტები, „ზღაპრულს“, „ნაჭორს“ მან „მართლის თქმა“, რეალისტური მწერლური მეთოდი დაუპირისპირა.

ისტორიული ამბის ლექსად აღწერა პროგრესული ნაბიჯი იყო ქართული მხატვრული აზროვნების ისტორიაში („გაბასება თეიმურაზისა და რუსთველისა“; „საქართველოს ზნეობანი“...) არჩილის მოძღვრების თანახმად, მართლის თქმის პრინციპითა და წმინდა ქართულით უნდა ასახულიყო იმდროინდელი საქართველოს ცხოვრების ამბავი. ეს იყო ეროვნული სულისკვეთების დაცვის შინაგანი მოთხოვნილება. არსებობისთვის მეტრძოლ, „განთვითებულ“ (ილია) და დაუძღვრებულ ქვეყანას სასიკეთო საქმეების საკეთებლად არ ეცალა, ბევრ რამეზე უხდებოდა უარის თქმა (კულტურა, სწავლა-განათლება, წიგნიერება, ტრადიციები და სხვ.) არჩილი გრძნობდა, რომ ამგვარ ვითარებასთან შეგუება, ერს საბოლოო გადაგვარებისკენ უბიძგებდა.

არჩილი პირველი დაფიქრდა საყოველთაო ეროვნულ უბედურებაზე, ქართველთა ზღუდემორღვეულ ზნეობაზე და ქართულ ხასიათში წვდომის იშვიათი უნარი გამოავლინა:

„ასრე სჭირს საქართველოსას დიდებულთ, გინა მცირეთა,
აზგავდებიან, იტყვიან: „უჩემოთ ვინ იმღერეთა?“

„უჩემოთ ვინ იმღერეთა“ – ამგვარი დამუნათება გზაზე ელობებოდა და საფუძველშივე კლავდა საქვეყნო საქმის კეთების წადილს. კაცთმოყვარე მეფე – პოეტი ნუხდა, რომ „დაბალ კაცს არ ახსენებენ“ და გულწრფელად დასძინდა: „თუ ამოსწყდეს გლეხი-კაცი, საქართველო დაძაბუნდა“.

ასეთი განცდით არის დანერგილი დიდაქტიკურ-მორალისტური თხზულება „საქართველოს ზნეობანი“, რომელიც ერთგვარი სახელმძღვანელო, ქართველი ხალხის მორალური და ზნეობრივი კოდექსია. სიცოცხლის ბოლო წლებში მოსკოვში გატარებულმა მატერიალურად უზრუნველმა და მშვიდმა ცხოვრებამ ვერ შეუცვალა მეფეს დარბეულ სამშობლოზე დარდი და ფიქრი.

1699-1713 წლები თითქოს მშვიდად განვლო არჩილმა, მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით. პოლიტიკაში ხელმოცარულმა, სამშობლოს მონატრებულმა მეფე-პოეტმა, უდიდესი ამაგი დასდო ქართულ კულტურას და ნწლის ასაკში უცხო მიწაზე გარდაიცვალა.

ლექსნი ასნი ორმუხლნი

ასნი ორმუხლნი შაირნი ვარ მეფის გამოთქმულია,
არჩილის, ვახტანგ მეფის ძის, ბრძენთა სანუკვრად თქმულია.

მეცნიერება ბრძენთანი ღვარისებრ განმდიდრდებიან,
ბრძენთ ზრახვა ცხოვრების წყაროდ ისმის და ედინებიან.

კაცი ბრძენი სჯულდებულსა საქმეს არას მოიძულეხს,
უმეცარი უსჯულოობს, სხვათაც მაზედ აიძულეხს.

ვინ მრწემსა სწყალობს, ავასხებს უხვად წყალობის
მძლეველსა, შემწყნარებელი ობოლთა მძლე ექმნეს თავისსა
მძლეველსა.

თქვეს, ძღვენი ბრძენთა კაცის თვალს უჯეროდ
დაარწმუნებსა, უსამართლონი მსაჯულნი ქრთამს არვის
დაამგუნებსა.

სხვის მომზირალი თავისას ავს ვერას დაინახავსა,
უცები კაცი ხვაშიადს ვერათ ვერ შეინახავსა.

დაღმართ არს ცოდვა მოქმედთა, სუბუქად ჩაიტანებსა,
მადლი მიძიეა ამღებთა და ზეცათ აღიტანებსა.

თუ შენ არ მისცე, ნუცა მას ელილა რასმე მოცემას,
უჩინარისა მტრისასა ერიდე მუდამ დაცემას.

გული ნუ გითქვამს მეტს რასმე, რადგან უგუნუროთ წესია,
იფქლსა ვეროდეს შეიკრებს, ვის ღვარძლი დაუთესია.

მეგობარი ბევრი უნდა, თანაზრახი ერთი ოდენ,
საქმეს კარგად გაიმართვენ, თუ ჭკვა ორთავ სწორად
რბოდენ.

ბოროტი რამე სენია თვით-სჯულობისა ქადილი,
მაგნებელია თვისისა ნების შედგომა, წადილი.

უჟამოს მწუხარებისა სიბერე არის ნაყოფი,
გაადუხჭირებს კეკლუცთაც ჭმუნვა და ავი სამყოფი.

ღვთისმოყვარება ეს არის, კაცს ყოვლი კაცი უყვარდეს,
მოყვასი უნდა მოყვასსა, ვით თავსა შემოუარდეს.

ცული თვინიერ მცემლისა ვერ მოჰკვეთს ხეთა ძირებსა,
თუ კარგად ვერვინ ვერას იქმს, ღმერთსა მწედ დაიძვირებსა.

კაცი ასეთს კარგს რასა იქმს, ან ავსა, სხვასაც არ ექმნას,
მაშინ გამოჩნდეს ორივე, რა ორთავ ბჭობა შეექნას.

უფროსი ერთი კაცთ იჭვი ვით საზვრენ, არ იქნებიან,
მცირე გულისთქმა ბოროტი დიდ ცოდვად შეიქნებიან.

რაცა არა მაქვს, ის მინდა, რაცა მაქვს, ვერ დამიცავსა,
იმას ვერ ვშოებ და ამას დავკარგავ, წინ ეს მიცავსა.

თავს ვაბრალებდე ნუ სხვასა, ნუ ვაკლებთ ღვთის
სამართლებსა,

რისხვას შესძინებს რისხვაზედ, ვინც რუთთავს
განიმართლებსა.

ვანტანუ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული

გეორგი VI
1675 – 1737

ქართლის მეფის, ვახტანგ მეხუთის შვილიშვილი, უფლისწულ ლევანის ძე. სამეფოს განაგებდა ჯერ ჯანიშინის ანუ გამგებლის რანგში (1703-1712 წლებში), ხოლო შემდეგ – მეფის რანგში (1719-1724 წლებში). ვახტანგ VI-ს როგორც მწიგნობარ და სჯულმდებელ მეფეს ღირსეული ადგილი უკავია სახელოვან ბაგრატოვანთა გალერეაში. მეფე-პოეტის კულტურულ-საგანმანათლებლო მოღვაწეობის მოკლედ დასახასიათებლად ზოგიერთი ფაქტის გახსენებაც კმარა: თბილისში პირველი ქართული სტამბის დაფუძნება და ქართული ნაბეჭდი წიგნების, მათ შორის „ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემა, ნაყოფიერი საკანონმდებლო საქმიანობა („სამართლის წიგნი“ და „დასტურლამალი“), „ქართლის ცხოვრების“ ტექსტის დადგენასა და რედაქტირებაზე ზრუნვა, ამ მიზნით სწავლულ კაცთა კომისიის (ბერი ეგნატაშვილის ხელმძღვანელობით) ჩამოყალიბება და „ქართლის ცხოვრების“ ახალი რედაქცია, მეცნიერების ცალკეული დარგების განვითარებაზე ზრუნვა, მთარგმნელობითი საქმიანობა: „ულულ-ბეგის ზიჯის“ – „ვარსკვლავთმრიცხველობის“, „ქილილას და დამანას“, „ამირნასარიანის“, „ათვეზირიანისა“ და სხვა თხზულებათა თარგმნა, სულხან-საბა ორბელიანის, ვახუშტი ბატონიშვილის, გაბრიელ გელოვანისა და სხვათა საქმიანობის ხელშეწყობა, ტაძრების აღდგენა და სხვ.

1712-1719 წლებში ვახტანგ VI იმყოფებოდა სპარსეთში, შემდეგ კვლავ საქართველოში ბრუნდება და განაგრძობს ქვეყნის მართვას.

ვახტანგი ცდილობდა ერთმორწმუნე რუსეთთან დაახლოებას, რის გამოც დაკარგა სამეფო ტახტი და იძულებული გახდა გადახვეწილიყო რუსეთში, სადაც 1724-1737 წლებში ცხოვრობდა და ნაყოფიერ სამეცნიერო-ლიტერატურულ მოღვაწეობას აგრძელებდა.

გარდაიცვალა 1737 წელს ასტრახანში. დაკრძალულია მიძინების ტაძარში.

ვახტანგ მეექვსე ღრმად განსწავლული მწიგნობარი, მეცნიერი, სახელმწიფო მოღვაწე, გამჭრიახი პოლიტიკოსი და სჯულმდებელი იყო. ისტორიოგრაფია ვახტანგს რუსთველოლოგიის მესაძირკვლედ იცნობს. მან პირველად დაბეჭდა „ვეფხისტყაოსნის“ მეცნიერულად დადგენილი ტექსტი, თბილისში გამართა სტამბა. იგი იყო გამომცემელი, მეცენატი, მთარგმნელი, ახალი „ქართლის ცხოვრების“ რედაქტორი (გამწალობავი), პოეტური სიტყვის ჭეშმარიტი ოსტატი, საეკლესიო და საერო მწერლობის, ქართული და სპარსული ლიტერატურის ზედმინევენით მცოდნე, ქართული ლექსის რეფორმატორი. ამ ღირსებებთან ერთად, „მთელი საქართველოს მამად მიჩნეული“ (ასე აფასებდა და ასე წარუდგინა რომის პაპს – კლიმენტი IX-ს ფრანგმა მისიონერმა უან რიშარმა ვახტანგ მეექვსის ელჩი ვატიკანსა და ვერსალში, სულხან-საბა ორბელიანი) სულხან-საბას აღზრდილი ვახტანგ VI გამოირჩეოდა სამაგალითო ზნეობრივი სისპეტაკითა და ამალღებული იდეალებისაკენ სწრაფვით.

მეფე-პოეტის სახელს უკავშირდება პროგრესულ, განათლებულ მეცნიერთა დასის, სწავლულ კაცთა კომისიის შექმნა. ვახტანგის გარშემო შემოკრებილ ერთ მუჭა სწავლულთა შემართება, მართლაც რომ, სამაგალითოა. აღორძინება ცხოვრების ყველა სფეროს შეეხო და ამ საქმიანობის მოთავე ვახტანგი იყო. საკმარისია დავასახელოთ სულხან-საბას ლექსიკონი, რომელსაც ვახტანგმა მოხდენილი სახელი – „სიტყვის კონა“ – უწოდა. მეფემ სრულყო საბას ლექსიკონი, განსაკუთრებით, აღმოსავლური ლექსიკის განმარტების კუთხით, რისი უბადლო მცოდნეც თავად ბრძანდებოდა. სამაგიეროდ, სულხან-საბამ, ვახტანგის თხოვნით, გაჩაღა და გალექსა ირანიდან გამოგზავნილი, ვახტანგის მიერ ისპანსა და ქირმანში ტყვეობისას თარგმნილი „ქილილა და დამანა“.

მეფე ვახტანგისა და მის გარშემო შეკრებილ სწავლულთა ინტერესებით შთაგონებულ კეთილშობილ იდეებზე მეტყველებს

ქართული ისტორიოგრაფიის უნიკალური ძეგლის, „ქართლის ცხოვრების“ სისტემაში მოყვანა. ვახტანგის წინადადებით შესრულდა მისივე ვაჟის – ვახუშტი ბატონიშვილის გრანდიოზული ისტორიოგრაფიული ნაშრომი: „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“. ვახტანგის მოღვაწეობის დიდ ეროვნულ მასშტაბებზე მიუთითებს მის მიერ 1709 წელს თბილისში პირველი სტამბის დაარსება. ბევრი შრომისა და წვალეების ფასად დაჯდა ამ საქმის ბოლომდე მიყვანა: ქართული შრიფტი რუმინეთში ჩამოისხა. ამ საქმეში ვახტანგს დაეხმარა ჩვენი თანამემამულე, ვლახეთის მთავარეპისკოპოსი ანთიმოზ ივერიელი. მანვე გამოგზავნა თბილისში მესტამბე მისი იშტვანოვიჩი. მთელ ახლო აღმოსავლეთში (მათ შორის, ისეთ დიდ ქვეყანაში, როგორც ირანია) ეს იყო პირველი დაზგური სტამბა. საქართველოში პირველი ბეჭდური წიგნი, „ფსალმუნი“ 1709 წელს დაიბეჭდა, 1712 წელს – „ვეფხისტყაოსანი“. ვახტანგმა ყველაფერი იღონა ქართული პოეტური კულტურის გვირგვინის სათანადო დონეზე გამოსაცემად. პოემის რედაქტორმა, ვახტანგმა ეს შეძლო და სამართლიანად დაიმსახურა პირველი რუსთველოლოგის სახელი.

უნიკალურია პირველ გამოცემაზე დართული ვახტანგის ნაშრომი: „თარგმანი პირველი წიგნისა „ვეფხისტყაოსნისა“. აქ ვახტანგი პოემის მრავალ მტკივნეულ საკითხს შეეხო: რუსთველის მსოფლმხედველობას, ფაბულის წარმომავლობას, მიჯნურობას... ვახტანგმა „ვეფხისტყაოსანი“ აღიარა ქართულ კულტურაზე დაფუძნებულ დიდ პოეტურ ქმნილებად (რასაც იზიარებდა მარი ბროსე), უარყო „ესე ამბავი სპარსული“ და სპარსული მწერლობის ჩინებულმა მცოდნემ, დამაჯერებლად განაცხადა: „ესე ამბავი სპარსშიდა არ იპოვებისო.“ მეფე-პოეტმა ახსნა არაერთი საკამათო სიტყვა და სათავე დაუდო „ვეფხისტყაოსნის“ ლექსიკის შესწავლას. ვახტანგმა რუსთველისეული მიჯნურობა მისტიკურ ალეგორიულ სამოსში გახვია და იგი საღმრთო სიყვარულად გამოაცხადა.

ვახტანგი ჩინებული პოეტი და მთარგმნელი იყო. მისი ლირიკა აირეკლავს პირად აღამიანურ ტკივილსა და ქვეყნის უკუღმართობით გამოწვეულ სევდას: ნუთისოფლის ვერაგობა და

გაუტანლობა, ნოსტალგია, ღვთისადმი სასოება, ბრძოლა დამპყრობლებთან – ვახტანგის ლირიკის უმთავრესი თემებია. მრავალფეროვან სპექტრში უპირველესი მაინც სამშობლოს სიყვარულია. სამშობლოს იძულებით დატოვებამ, ტახტის დათმობამ, პოლიტიკურმა მარცხმა შეაძრწუნა მეფე-პოეტი და მის ლირიკაში სამშობლოს ხატი ძვირფასი სატრფოსა და სათაყვანებელი არსების სახით გააჩინა. ტროპული მეტყველების ამ ხერხმა, მოგვიანებით ვახტანგის უშუალო მემკვიდრის, დავით გურამიშვილის, ქართველ რომანტიკოსთა პოეზიასა და აკაკი წერეთლის შემოქმედებაში იჩინა თავი.

ვახტანგმა მიჯნურობის მისტიკურ-ალეგორიული ინტერპრეტაცია შემოგვთავაზა („სალბუნად გულისა“; „სატრფიალონი“), მან დაამუშავა სასულიერო-საეკლესიო თემატიკა („ვაი, რა მწარედ იწოდა ნაწლევნი მარამისა“; „ნაცვლად ჩემთა სიკეთეთა“), მანვე პირველმა თქვა ქართულ პოეზიაში თბილისის ქება:

„რა სჯობს მასში ტფილისსა, ვარდი ვარსკვლავებ ესხასა,
მწვანედ ღელავდეს გარემო, ცის ცვარი მასზე ესხასა“...

ვახტანგმა ცხოვრების ღიდი ნაწილი უცხოეთში გაატარა. ქართულ პოეზიაში მან ერთ-ერთმა პირველმა გამოხატა სამშობლოსთან განშორების სიმძიმე, რაც მთელი ძალით აისახა მის მიერ ქართულ პოეზიაში დამკვიდრებულ ელეგიებში. პოეტური ფორმის დაუფლებით, გრძნობათა საოცარი დრამატიზმით უნიკალურია და ჭეშმარიტ შედეგებს უტოლდება ვახტანგის გახმაურებული სტრიქონები „რანი და მოვაკანიდან“...

„რანი და, მოვაკანი და, სახლი და, კარი, ბანი, და,
გათავდა ყოვლი წერილი, ანი, ბანი და, განი, და,
ვიარე ყოვლი ქვეყანა სიგრძე და სივრცე, განი, და,
ვერა ვპოვე რა მის მეტი, დავყარე ძმანი და დანი, და,
ხორცსა მრავალი დავაკლე, სულს მივეც იქი რჯანი, და,
ვაგ-ვაგ, მსაჯეს უბრალოდ, არ მომცეს მე აჯანი, და!“

„ცრუ და ანაზღვეულმა“ ნუთისოფელმა პოეტი „არ შეინყალა“.

მაგრამ მან მაინც ვერ უარყო ამქვეყნიური ცხოვრება, არ გაბოროტდა, კაცთა მოდგმის სიყვარულსა და მზრუნველობაზე ხელი

ვერაფერმა ააღებინა. მეფე-პოეტმა ანდერძივით შეგონება, აფორისტული აზროვნების შედეგური დაგვიტოვა:

„კაცმა უნდა თავის საქმე ყველა ღვთითა მოაგვაროს,
ამ სოფელსა ხელი ჰყაროს, იქაც ბარგი დაიბარგოს,
მოყვარედ და ამხანაგთა თავის რიგით რამე არგოს,
სახელის ხე საჩრდილობლად, წყლისა პირსა სადმე
დარგოს.“

მატამბ

რა სჯობს მაისში ტფილისსა, ვარდი ვარსკვლავებ ესხასა,
მწვანედ ლელავდეს გარემო, ცის ცვარი მასზე ესხასა,
თუ არ უშმაგი, ვინცა ენას, მაზედა რითმე ესხასა?
მე ასე მითქვამს: უთუოდ ის კაცი იყოს, ეს – ხასა.

სრულად სიბრძნისა საუნჯის კარი, რაც მქონდეს, დამელოს,
ან მაგალითი პლატონის, ან პითალორის დამელოს,
ვჯდე გულის მძრახად სამუდმოდ, თავი ქვე სადმე დამელოს,
საკადრად შენსა ქებასა ვერ ვიტყვი, სულიც დამელოს.

კაცს შევხვდი ბრძენსა, ეს წიგნი მაზადაც უგემებია,
ვარქვი: „ამ ზღვაში ჩავარდნილს რა ხილი უგემებია?“
„რადგა გწადს სიტკბო, – მან მითხრა, – ჯერ ნახე უგემებია,
ქენარის თაფლი უეკლოდ არავის უგემებია“.

თეიმურაზ II

1700 – 1762

ქართლისა და კახეთის მეფის, ერეკლე პირველის ვაჟი 1732-1744 წლებში – კახეთში მეფობდა, ხოლო 1744 -1762 წლებში – ქართლში.

უფროსი ძმის, კახეთის მეფის, დავით II-ის სპარსეთში ყოფნის პერიოდში (1709-1715 წლები) თავად განაგებდა სამეფოს.

გვირგვინოსან ძმასთან, კონსტანტინე II-სთან ერთად იბრძოდა აღმოსავლეთ საქართველოში გაბატონებული ოსმალების წინააღმდეგ. თეიმურაზმა სპარსეთის მეფის, ნადირ-შაჰის ნდობა დაიმსახურა.

შაჰმა მას ქართლი უბოძა, ხოლო მის ძეს, ერეკლე მეორეს – კახეთი.

1745 წელს მცხეთაში, სვეტიცხოვლის საკათედრო ტაძარში შედგა თეიმურაზ II-ის მეფედ კურთხევის ცერემონიალი ძველი ქართული, ქრისტიანული წესით, რასაც უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა.

ნადირ-შაჰის მკვლელობის (1747 წ.) შემდეგ, სპარსეთში დაიწყო ანარქია. შექმნილი ვითარებით მოხერხებულად ისარგებლეს თეიმურაზ II-მ და ერეკლე მეორემ და სამხრეთ კავკასიაში არსებული სახანოები დაიმორჩილეს. მათვე მოახერხეს ლეკთა თარეშის ალაგმვა.

თეიმურაზი ცდილობდა ერთმორწმუნე რუსეთთან დაახლოებას.

1760 წელს იგი დიპლომატიური მისიით გაემგზავრა რუსეთში და ჩრდილოეთის ქვეყნის ხელისუფლებისგან ფინანსური და სამხედრო დახმარება ითხოვა, რაც ვერ მოხერხდა, რადგან იმხანად რუსეთი პრუსიასთან შვიდწლიან (1757-1764) ომში იყო ჩაბმული.

თეიმურაზ II 1762 წელს, სანკტ-პეტერბურგში გარდაიცვალა. იგი გადაასვენეს ასტრახანში და მიძინების ტაძარში, თავისი სიმამრის, ვახტანგ მეექვსის გვერდით დაკრძალეს.

ბაგრატიონთა საგვარეულოს მეფე-პოეტებს შორის გამოჩენილი სახელი დაიმკვიდრა თეიმურაზ II-მ. ქართლის ტახტი მას საკმაოდ გვიან უბოძეს:

„ორმოცდა ოთხის წლისას მერწმუნა მეფობანია...
ღმერთმა მომცა ეს სიმაღლე ნადირ-შაჰის მიზეზობით,
ჯერ მფლობელ მყო კახეთისა, მერმე ქართლში

მემკვიდრობით.

კახეთშია ჩემს ძეს დასვამს, ერეკლესა მეფედ ხმობით.“

მეფედ კურთხევა მოხდა ტყვეობა-ექსორიისა და გამაჰმადიანების გარეშე, უძძველებოდ, რაც მთელ სპარსეთში თეიმურაზის დიდმა სახელმა განაპირობა, ისევე როგორც ნადირ-შაჰის დიპლომატიურმა სვლამ – მან ამჯობინა, ქართველები ქრისტიანობის მეშვეობით ჰყოლოდა მორჩილებაში და მოილო მონყალება: „ვითა თქვენი მეფობის რიგი იყოსო, ეგრევე კურთხევა მიიღეო“...

1745 წლის 1 ოქტომბერს, სვეტიცხოველში დიდი ზვიმით აკურთხეს მეფედ თეიმურაზ II. ას ოცდაათი წლის ინტერვალის შემდეგ ქრისტიანული წესით ნაკურთხი მეფე ქართლის ტახტზე ავიდა, რაც გამარჯვების ტოლფასი იყო. ქართლ-კახეთს მამა-შვილი მართავდა. ამით, ფაქტობრივად, აღმოსავლეთი საქართველო გაერთიანდა, ირანის ვასალობამაც ფორმალური სახე შეიძინა და საქართველომ ირანს ხარკის მიცემა შეუნწყვიტა. თეიმურაზის ბრძნულმა პოლიტიკამ, მამა-შვილის შეთანხმებულმა მოქმედებამ, მთელ კავკასიაში მათმა დიდმა ავტორიტეტმა, ეკლესიის მესაჯედ ანტონ ბატონიშვილის დასმამ, წარმატების გზაზე დააყენა ქართლი და კახეთი.

მაგრამ სრული სიმშვიდე და ბედნიერება ჯერ მაინც შორს იყო. მტრები მოსვენებას არ აძლევდნენ ქვეყანას, როგორც თეიმურაზი ამბობს:

„ვიყავ ქართლშიგან, მტრისაგან ერთს ალაგს ვერ
დავსდგებოდი,
იქით და აქით მუდმივად ვლაშქრობდი, ვიარებოდი,

ავისა დროს და უამისგან ჯავრშიგან ვიარებოდი.”

თეიმურაზ მეფეს, ჩანს, მუდმივად ლაშქრობა და ბრძოლა უხდებოდა, მაგრამ, წინაპართა მსგავსად, მასაც კალამი უჭრიდა და პოეზიის მუზა სწყალობდა. „ვწერდი ცხენსა მჭდომი, ვლაშქრობდიო“, ასე ახასიათებს თეიმურაზი თავის შემოქმედებით ცხოვრებასა და ყოფაცხოვრების წესს.

მრავალი სირთულისა და წინააღმდეგობის მიუხედავად, თეიმურაზ II-მ საინტერესო ლიტერატურული მემკვიდრეობა დაგვიტოვა. მისი შემოქმედება, იდეურ-აზრობრივი თუ მხატვრული თვალსაზრისით არ არის ერთგვაროვანი და მაღალი ღირებულების, მაგრამ გამოირჩევა პოემების ნიმუშები, რომლითაც მეფე-პოეტმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ქართულ მწერლობაში (კორნელი კეკელიძე). განსაკუთრებით ეს ითქმის მის ორნაწილიან ვრცელ პოემაზე „დღისა და ღამის გაბაასება“, ანუ „სარკე თქმულთა“.

პირველ ნაწილში გალექსილია ბიბლიური ეპიზოდები და სხვა სასულიერო-საეკლესიო ამბები, მეორეში ზედმიწევნით ზუსტად არის აღწერილი ქართველთა ზნე-ჩვეულებანი. დღისა და ღამის პაექრობაში პოეტი უპირატესობას მაინც დღეს ანიჭებს: „მე ნათელი ვარ, შენ ბნელი, ეს ჩემად ქებად კმარია“, ასე მთავრდება ეს ორიგინალური, ეროვნულ ნიადაგზე აღმოცენებული პოემა, რომელშიც ქართველთა ყოფა-ცხოვრება და ტრადიციები, ზნეობრივი კანონები ფოტოგრაფიული სიზუსტითაა აღწერილი.

საქართველოს ზნეობანი, მართალია, არჩილ მეფემაც აღწუსხა, მაგრამ ის მხოლოდ ჩამოთვლას დასჯერდა, თეიმურაზმა კი დაწვრილებით აღწერა, როგორია ესა თუ ის ზნეობა, რა შინაარსისაა და როგორ ხორციელდება თითოეული სინამდვილეში. ამ მხრივ „სარკე თქმულთა“ ძვირფას ეთნოგრაფიულ მასალას შეიცავს და შეუფასებელია მე-18 საუკუნის ქართველთა ყოფა-ცხოვრების შესასწავლად.

თეიმურაზი ხშირად მიმართავს სახოტბო უანრს: „ქება ერისა“, „ხილთა ქება“ „ანბანთქება“. ზოგი მათგანი თავშესაქცევია და აქცენტი ლექსის ფორმაზეა გაკეთებული, ზოგშიც – ყოველივეს წარმავალობა და ამაოება იკითხება.

ხანდაზმულ, პეტერბურგში დიპლომატიური მისიით მყოფ მეფე-პოეტს სამი ლირიკული ლექსი დაუწერია – კიდურწერილობა, შაირი, ანბანთეცხა და „გაბაასება რუსთველთან“. სამივეში შექცებულია ერთი და იგივე ქალი, რომლის ბადალი არავინ არის ევროპაში (ფელდმარშალ ალექსანდრე ბოტურლინის ასული ბარბარა).

ხანდაზმული მეფის სიყვარული უიღბლო გამოდგა. ევროპელთა მხარდაჭერისა და ქართლის ბედის საძიებლად რუსეთში მყოფი თეიმურაზი, მოულოდნელად, 62 წლის ასაკში პეტერბურგში გარდაიცვალა.

თავგადასავალი

როდეს ყვენმან სეფიხან ჰყო საქართველოს მცველია,
ჩვენ განბნეულნი ვიყვენით, სადა ტყე იყო, ველია,
ზაკვით გვეფიცა, მიგვინდო, იგ კაცი იყო მეღია,
მე, ამილახვარს, ერისთავს, თარხანს შეგვიკრეს ხელია.

ჩვენ გავგზავნეს ყვენთანა შეპყრობილნი, ხელ-ხუნდებით,
იგ ზოსიმე ხარჭაშნელი თან გვიახლა თვისის ნებით,
ჰაატა და ნათანელი სულხან იყვენ ჩვენთან ხლებით,
სხვა ჰაატა ტუსისშვილი და სოლომონ თავდადებით.

საგინასშვილი გიორგი თან გვყვა, ისიც თავადობდა,
ჯანგირაშვილი შათირი, შიოც მახლდა, გლექსკაცობდა,
კახეთიდან ეს რვა კაცი წამოვიდენ, გვერდს მხლეობდა,
ქართლიდამე ორი კაცი ძევაძე და ოთარობდა.

ჩავვიყვანეს ისპანსა, ჩვენს სიკვდილსა მას დღეს ველი,
განვერენით სიკვდილისგან, ღმერთმან დაგვდვა საფარველი,
კვლა სოფელმან უარესი მოაწია განსაცდელი:
შვილებს მთხოვენ, შემექნების დღე უწყალოდ დასასჯელი.

გავგზავნეს კახეთს ჩაფარი, არ ჩემთვის მოსალხენია,
მათ დამიბარეს ქალ-ვაჟი, დღე მქონდა მოსაწყენია,
სხვა ძე არ მყვანდა, გასინჯეთ, ვინც იყოთ კაცი ბრძენია,
აღარვინ მრჩება ოჯახში, ვით მოვითმინო ძნელია?!

ისპანითგან გაბძანდა ხელმწიფე სპითა დიდითა,
უბრძანა მეწინავეთა: „ყანდაარისკენ ვლიდითა!“

იგ სამესისხლოდ აღძრული, არა გულითა მშვიდითა,
ჩვენც თან წაგვასხმენ მაშვრალთა, არ იყვნენ კრძალვა-
რიდითა.

რა წარვემართეთ ყანდაარს, ვიარეთ ავი გზებია,
ბევრი გამოვვლეთ გზაზედა სიცხე და სიცვიებია,
დიდად მაამეს, ვინც მახლდა, თავადი, მსახურებია,
ჩვენ მოვანვიეთ ყანდაარს, ვართ ციხის მაქებრებია.

რალას ვავრძელო? მომესმა ამბავი საზარონია,
მრქვეს: „მოიყვანეს მაშათსა შვილები შენნი ორნია“.
უმკვიდროდ გახდა კახეთი, ეს ჩემგან სააზრონია,
ვთქვი: „მომეახლა უცილოდ სულთა აღმოსვლის დღენია!“

თვით ყენმან უსამართლო საქმე მიყო მეტად ძნელი:
ამომართვა ქალი პირმზე, ვისგან ნათობს ღამე ბნელი,
ძმისნულს მისცა შესართავად, კვლა ბოძებას აღარ ველი,
მე მისისა მოშორებით დამიწყლულდა გული მრთელი.

იგი ძმისნული მაშათს ჰყვა, ქალი მას მისცა მთვარია,
სახელად ერქვა ქეთევან, არს მზისა შესადარია,
ვაუსა უწოდდი ერეკლეს, არვინ მყავს მისი დარია,
იგ თვით იახლა, მე დავრჩი სიცოცხლე დასაზარია!

იგ თან ჩამოჰყვენ ერეკლეს თავადნი თავდადებითა,
ომან, ჯიმმედ და გიორგი, ასლან ჰყვა თანახლებითა,
ბარამ, დავით და შერმაზან, ბაალ არს თავის ნებითა,
მღვდელი ჰყვა, დავით, ღიაკვნად პართენ არს სახელდებითა.

კიდევ ახლდენ მდაბალთაგან მონანი, მსახურებია,
პატარკაცი და იოთამ ხამხამე, გლეხკაცებია,
მგელია ერთი ქართლიდამ, ისიც ამათთან მხლებია,
ქრისტიანენი ესენი, ოთხნი ჰყვეს მას თათრებია.

აღალარი დილმაჯად ჰყვა, ქალბი ერქვა, ჯილაბდრობდა,
მუსა იყო მსწრაფლად მსრბოლი, იგი ფიცხად შათირობდა,
ადიგობალ გაუყრელად სულ მუდამად თარეშობდა,
ჩვენნი იყვნეს ეს თათრები, ერთგულებით მოჰყვებოდა.

ვიყავ ყანდაარს მჭმუნვარე, არა გულითა ლხინობით,
ვსთქვი ლექსი მცირე რაიმე სევდისა მოსათმინობით,
იქ დავასრულე, ვინც ნახოთ, ნუვინ იქნებით წყინობით,
მაშინ ჯდა ქორონიკონი: უნი, კანი და ვინობით.

INTRODUCTION

This book serves a remarkable purpose, bringing together the best poems of seven monarchs of medieval Georgia, ranging across different genres and styles. By reading these fragments, the reader will be able to trace the literary evolution of Georgia from its social and political heyday of the 11th Century till the late Middle Ages. This period is a fascinating one in Georgian history, as the development of Christian and philosophical thought reacted to tumultuous and chaotic social and cultural upheavals.

Davit the Builder, Demetre I, Queen Tamar, Teimuraz I, Archil, Teimuraz II, and Vakhtang VI were the most eminent monarchs of the Bagrationi dynasty, and are revered by Georgian historians for their courageous struggles against invaders. Yet they are also often regarded as ill-starred, as so many of them were laid low by factors outside of their control; by political change in neighbouring countries, or the treachery of feudal barons.

Though the monarchs included in this anthology all share the same surname, they have been chosen due to their artistic merit; the love of words, the poetic skill, and the depth of perception that is so evident in their poetry.

In their hours of leisure, these mighty rulers wrestled with words to try and capture the issues and events of their

time on the page. In so doing, they offer their own view of man and his place in the world, and give a unique insight into contemporary thought and philosophy. Frequently, the ideas expressed in these poems lie at the source of artistic and aesthetic traditions that persist to this day in Georgian writing, and these poems form a cornerstone at the foundation of Georgian literature. Beyond their historical importance, they are also beautiful, profound, and full-blooded.

These examples of classical Georgian literature, together with the assiduous commentary of the experts, will we hope provide an invaluable guide to the history of Georgian poetry.

Readers with a love of medieval poetry will be enraptured by Davit the Builder's innate grasp of poetic imagery, woven seamlessly into his songs. His 'Chants of Penitence' express the tangled emotions of a believer, as he is at once inspired by Divine Love, and at the same time, brutally aware of his own sinning and inadequacy. The steps of his 'Ladder of Virtues' run a gamut of emotional colour; the king's religious and philosophical vision is expressed in exquisite imagery that incorporates important ascetic and mystic ideas that were central to the 11th and 12th century Georgian theology.

Davit, a great helmsman of the Georgian state, known as 'the Sword of the Messiah', makes an appeal to God in

heaven: ‘O Lord, of Thy divine image make me, make my heart and mind be affirmed in resemblance to those of Thine.’ These lines have withstood the passing of centuries and retain their power to the present day.

The author of the ‘Chants’ is the spiritual descendant of great figures of the early Church like John of Damascus, Basil the Great, Grigol of Nazianz and Dionysius of Ariopagite, whose philosophical influence is redolent in Davit’s poems. Furthermore, a close reading of his work allows the reader to trace the influence of Origen of Alexandria, one of the Church’s founding fathers; Davit references the hierarchy of the worlds, each rung of which is mirrored in man’s spiritual evolution, an image that began with Origen.

The Delphic commandment to ‘Know Thyself’ – found in the writings of both Socrates and Basil the Great – became the core idea of Neo-Platonism, giving birth to the idea of man as a microcosm. According to this worldview it is necessary first to plumb the depths of the self, in order to understand the multitudinous macrocosm; spiritual perfection depends on overcoming the barriers on the path to self-knowledge. Only once man knows himself can he understand his place in the divine order and return to the bosom of the Lord.

Davit’s ‘Chants’ comprise a coherent synthesis of theological concepts of the world and man. Central to his

progressive ideas of kingship was the notion that the monarch and his country were indivisible, and that the king served his people. This philosophical idea underpinned Georgian kingship for centuries, and allowed Davit to make significant reforms during his reign. Chief amongst these was his removal of clergy privileges, thus restoring dignity to the people. This was a process whose roots can be traced to Giorgi Mtatsmindeli, the great translator and man of letters, who while abbot of the Iveron monastery on Mount Athos in the 11th Century, traced a doctrine that demanded a democratisation of the church, a strengthening of nationalism, and defence of the Orthodox creed and its autocephaly in Georgia. Davit's implantation of these ideas brought great cultural and economic advancement, which had been stifled under the weak leadership of earlier kings.

It must have seemed marvellous to contemporary chroniclers, how Davit, a man so occupied with earthly matters, so devoted to the security and well-being of his subjects, would manage to find time to explore literature, writing and science – to continually self-educate himself while carrying out the onerous daily duties of a king. According to the annals the king even had time to make extensive study of Islam and Islamic scholarship, often entering into heated debates with leading scholars of that religion.

Davit was a benevolent king and would show great hospitality to Muslims who entered Georgia, providing they bore no animus; the king was especially intrigued by the life of the Sufis, and often granted them financial help, even holding lavish feasts for them. At that time, Sufism was a multi-layered and eclectic branch of philosophy, whose ideological basis was not restricted solely to the Koran, but also drew from Neo-Platonism among various mystic, religious and philosophical traditions. The Georgian theologian and philosopher and founder of Christian Neo-Platonism, Petre Iberieli and Pseudo Dionysius the Areopagus – were also influential.

It is interesting that writers of the time did not seem to see these foreign philosophical imports as a threat to the integrity of the national culture. Davit, a powerful monarch and visionary ruler, drew on his deep knowledge of the Koran and other traditions to further his religious understanding, the profundity of which is clear in the wonderful samples of Christian hymnography that are reproduced in this book, and continue to inspire new readings and interpretations to the present day.

Davit's heir Demetre I continued the tasks begun by his father, as befits a royal son; he fought with valour against powerful enemies and pretenders, reclaimed lost territories, and even rivalled his father in his literary exploits.

Demetre's hymn to the Theotokos 'Thou Art a

Vineyard’ is a true masterpiece of Georgian hymnography that continues to inspire readers today, it is a never-failing spring nourishing the nation’s spiritual understanding. It spans earth and cosmos, and is radiant with love.

In 1178 Giorgi III, in the absence of a male heir, made Tamar his co-ruler. After his death Tamar ruled successfully as queen. Despite the many problems facing her nation, she never faltered, and overcame obstacles that would have proved insurmountable for many a male ruler. Tamar consolidated the country’s borders, creating a peace that allowed great cultural development. Her reign is considered a ‘Golden Age’ of economic, political and social advancement, and Queen Tamar gained numerous epithets – sensible, gracious, humane, farseeing and an excellent sovereign.

In Georgia, poetry has traditionally been considered a field of wisdom, and correspondingly, kings would learn verse-writing as part of their education, along with the study of church songs, and various branches of science. At court, poetics was perceived to be the most important part of a young nobleman’s education, which would toughen and harden his spirit. Hence it was natural that Tamar would follow her predecessors and compose verses; the most important surviving poem is her ‘In the Sky of Skies’, a 25 verse religious and philosophical work written in iambic pentameter.

It has long been conjectured that Shota Rustaveli, the

author of the magnificent ‘The Knight in the Panther’s Skin’, was a member of the Bagrationi dynasty. While none of his lines appear in this volume, his influence can be seen in many of the verses – after him, no Georgian poet has been able to escape his mesmeric force.

His epic poem, loaded with exotic and everyday scenes, romance and great battles, comprises a literary monument – Oriental in form and Christian in content – that achieves a complex synthesis of cultures that is irresistible to readers.

The cultural achievements of Davit, Demetre and Tamar were mixed with influences of other, still older, civilisations, and flow through Rustaveli’s work. The conditions of Tamar’s reign, when Georgia was ascendant and self-confident, yet open to the influx of foreign philosophies, were ideal for composition, and Rustaveli’s great poem of Georgia, written in a foreign poetic form, is a great reflection of the era. The sheer musicality, harmony and melding of form and content that he achieved can only be realised in certain eras, when society and culture are vigorous and open. In subsequent centuries Georgian literary development was marked by attempts to escape the magnetism of Rustaveli’s poetic appeal, and by the growing political and cultural influence of Persia and other Muslim powers. The formidable Eastern potentates spared no effort in endeavouring to bring Georgia to submission.

The poetry of Teimuraz I & II, Archil, and Vakhtang VI demonstrates the complexity of the political situation that faced later Georgian monarchs, as they struggled to escape Persian dominance. Brought up in a Persian milieu, fed on Sufi writing, subjected to enormous political pressures, the Georgian kings struggled desperately to conserve the dignity of their nation, and to loosen the chokehold of foreign influence. For them, the opportunity to sequester themselves away and devote time to poetry must have been a great solace from the relentless struggle.

Throughout the centuries of crisis, Georgian kings always hoped that someday the hand of help would be outstretched from the west, particularly from Russia – whose people shared the same religious creed – but the long-awaited assistance never came.

Nevertheless, their innate lust for life, and the memories of the ‘Golden Age’, would always strengthen the resolve of the kings and their people, and at critical moments the nation would rise up and defend itself – rallying around their church and culture.

Any rare peaceful interludes were spent in the restoration of churches and monasteries, and the development of literature and typography; Georgian culture continued to thrive even in adversity. Those verses and poems of the time that discuss the unbearable cruelty of life lyrically express the torment of living under a constant threat of foreign invasion

and devastation. Gradually Georgian literature lost its Oriental mysticism and regained a purer style, attempting to depict life and the pains of the human heart, while experimenting with new forms and imagery. Georgian verse helped the nation with its catharsis as it recovered its sense of self.

The torch of Georgian literature was passed down the generations, eventually sparking a great renewal in the poetic works of the Bagrationi dynasty in the 17th and 18th centuries, whose verses sprang forth with a new force and vigour, showing that they were worthy inheritors of the gilded crown worn by their illustrious predecessors.

Ketevan Tomaradze

Gelati

1106

Davit the Builder

1089-1125

Davit IV the Builder, the prominent representative of a millennial Bagrationi royal dynasty, was the son of King George II. Davit IV ascended the throne at the age of 16 and reigned over the country for 36 years (1089-1125). He inherited the country, weakened and devastated by enemies from within and without. Initially, his power was extended to west Georgia only. Being a shrewd and powerful monarch, he had pragmatic and meaningful policy that turned out extremely effective. Davit IV achieved the unification of a country which was gradually gaining strength. First, he suppressed unsubmitive feudal lords and then laid unruly bishops under interdict to promote those with high morals. After the ecclesiastical congress held in Ruis-Urbnisi (1104), he found a full support of Georgian Orthodox Church and established stability in the country which, along with radical changes in the governing system, enabled its peaceful development and the execution of reforms. Davit the Builder boosted the strength of the army and enforced a strict discipline, changed the war tactics and set up an efficient intelligence system.

To strengthen the country's military forces, Davit the Builder resettled Cumans from the North Caucasus and created the army of 40 000 soldiers. The powerful monarch won several brilliant military victories one after another such as the capture of Zedazeni fortress (1103), annexation of the kingdom of Kakheti – Hereti, after Ertzukhi battle (1104) he reclaims Samshvilde (1111), Rustavi (1115), Tao (1116), Gishi

(1117), Dmanisi (1123) and Anisi (1124). The long lasting and bloody fights against the country's invaders' waged by the fearless and sage monarch was crowned by the battle under Didgory (1121) – resulting consequently in liberation of Tbilisi (1122).

King Davit moved the capital of his united kingdom from Kutaisi to Tbilisi, which became a political and cultural center of the country.

The king, who was a devout Christian, showed a great tolerance towards other religions and protected the representatives of various confessions. Church of Georgia beatified Davit IV and the Georgians dubbed the prominent king “builder” out of gratitude and the greatest respect.

* * *

For contemporary chroniclers Davit the Builder was a spiritual icon; the greatest and most distinguished philosopher king, marked by his unparalleled deeds and unchallenged authority; again and again they proclaimed the glories of his reign in graceful poetry. His character was far more sophisticated than that of a mere warrior monarch. The 11th and 12th century Georgia was ruled by a man who was among the most enlightened of his age, a consummate politician, a strategist who protected the national interest while being a steadfast defender of Christian morality,

humanism, tolerance and charity, as well as showing great talents in theology, hymnography and poetry. Observing King Davit from the distance of centuries his relentless desire to learn and improve his scholarship is still impressive. He made his own education central to his existence. He would take books with him everywhere, on the hunt, while travelling, even into battle; his camels and mules were always loaded high with books. Once, he was so engrossed in the works of Grigol the Theologian that he didn't notice the enemy's approach until they were breathing down his neck.

It was his love of books and learning that convinced him to set up the academies at Ikalto, Gremi and Gelati, which were visited by the Georgian philosopher-scholars Ioane Petritsi and Arsen Ikaltoeli, who had been raised in the ideology of Michael Pselos and John Italos. It is noteworthy that the king was acclaimed and lionised even in his own lifetime; the European world appointed him a guard against the legendary Gog and Magog, so identifying Davit with John the Elder, the saviour of crusaders, while the Georgian church made him a saint. Rarely in history are found monarchs as noble, and servants as humble, as Davit the Builder. Who else in his age would have realised that education is futile when deprived of spirituality? It is unsurprising that a policy of tolerance held in his court, almost without precedent. Davit was looked upon very respectfully by Muslim scholars, poets and Sufis. When the latter visited Georgia they were given financial assistance by him, and he held feasts in their honour. In addition, the king built several refuges for those

seeking protection. The king could confidently lead heated debates with koranists and Islamists for hours on end. After he recaptured Tbilisi, the king was said to have granted Muslim merchants remarkable tax privileges, compared to the Georgian Christians and the Jews.

Interestingly, in compliance with the King's decree, pigs were not to be seen or slain in the regions of the town settled by Muslims. The king of Georgia, Davit the Builder, gracefully accepted the honours bestowed upon him – he was titled “The King of the Abkhazians, the Kartlians, the Kakhis and the Runnies, the Armenians, the Sharvansha and the Shahinsha”, i.e. Davit employed his kingship powers equally and equitably over Georgians, Armenians, Jews and Muslims living within his domain, as the dominant autocrat in the entire East and West.

The pre-eminent figure in his dynasty, Davit the Builder was saturated in a harmonious blend of antique wisdom and Christian charity, embracing the principles of faith and knowledge. His life's work, the poetic masterpiece 'Chants of Penitence' manifest a wonderful synthesis of these humane principles expressed in plain language. This unusual creation reads as his moral self-portrait and exhibits the greatness and divinity of his character they are the king's confessions to Georgia, his heritage, and to history. The poem's lines go beyond the penitence of an ordinary mortal and unfold an artistic narrative that expound his own weaknesses and transgressions most surprising in so Christian a king which are drawn with utmost severity and

relentlessness. The honesty and sincerity of this spiritual biography are powerfully affecting, depicting a soul, naked and humble, and admitting to the sins that make him a man. Adam's descendant, the king visualises the source of his sin in cosmic fact. Davit writes with a broad understanding of personality: man, as he thinks, ought to recognise his own divinity in order to somehow determine his place in the universe.

It is difficult to take Davit's lacerating self-criticism entirely seriously. As Tertullian once said, Davit was a man, and consequently shared all the mortal's characteristics: he dabbled in astrology, waged wars, conquered other countries and nations, dealt evil-mongers the same coin, and was no stranger to carnal love ... yet he never lost sight of one truth: those given much shall have to pay as much. It is therefore most important that the individual recognises and deals with his own weaknesses. Our valorous king never neglected to do this. Having reached the pinnacle of earthly glory, he revealed a subtlety of spirit as rare in monks as it is in monarchs. The Christian king, with whom Muslim poets and philosophers hastened to seek shelter, felt remorseful: 'What if I've conquered the Muslims not because of Christian interests but because of my own vanity?!' – asks the monarch. The king, giving away enormous sums in charity to the needy, the homeless, the orphans and the widowed, is full of concern: 'What if I have not given enough?!

This complex morality shines through his poetic masterpiece, a testament to the spiritual depths of Georgia's national hero, so revered by his countrymen.

At his end, the king exhibited a modesty without precedent in man's history. Like the saints, the king dismissed plans for a grand memorial, choosing to be buried in the gateway to Gelati cathedral, so that all those who came to the church would tread on his tombstone.

The world's cultural treasury is stocked with works in this genre, where moral self-doubt and self-torture are raised to an apotheosis, by writers such as the biblical King David, Solomon the Wise, Saint Augustine and Andrew of Crete, Ephraim the Syrian and John of Damascus, Josef and Theodore the Studites etc. The chants of King Davit, the greatest of the Bagrationis, belong to the masterpieces of this group and he ought to be considered amongst the ranks of these great men.

Chants of Penitence

Chant One

*Unto whom
All heads bow
And at whom all knees bend,
Tongues plead for deliverance, I beseech –
O Word, regard me as Thy supplicant
And give to me Thy observance.*

*Thou have made me in Thine own likeness,
Endowed with senses
And discernment
To cognize and consider
All the living variety in essence;
Alas! I proved myself to be ungrateful.*

*My talents parcelled out from Heaven
I did misuse like a pagan,
To Thy likeness was I but a shadow, an evil monger.
My heart I held open to earthly pleasures
And flung into self-indulgence.*

*O Virgin Mary, the defender
Of all sinners, hast Thou
Embodied Word in flesh and let Him walk on earth,
Pray, free me from the agonizing burden of fools'
hopelessness
To fall at Thy feet and become repentant.*

Chant Three

*Despite that I was born in purple
Thou bestowed trust in me – was I swayed by the glory –
But didst I yield to the lustful passions like a slave;
Should one allow his own defeat
Will he enter into the victor's vassalage.*

*I knew the mind of Cain,
Was worse than the sinful sons of Sahit,
Surpassed malicious barbarians in wantonness,
Surpassed town dwellers in prejudice, in sorcery,
Disgraced myself with filth
And multiplied evil like – on slopes –
Rushing rivers of vice.*

*Myself I demeaned with Egyptian malevolence,
Took up the habits of the Canaanites,
Offered up a sacrifice to false gods,
Was implicated in sorcery, plaits of hair I used for spells.
This I know incurs upon me Thy displeasure,
But however reprehensible –
All transgressors I surpassed in famous deeds.*

*The appearance of the Holy Virgin
And of Word embodied in flesh
Gratified sole purpose – on behalf of Mother Mary
Let sinners obtain salvation in Christ.
But what may ease the scorching sense of guilt?*

*Of all sinners I am the worst –
The abyss of torrents of sin.*

Chant Four

*I adhered to the lifestyle
Of Israeli kings unrighteous
And, admittedly, didst err
When in the bodies celestial I trusted
And ignited fires on the hilltops, performing rites.*

*The movements of planets,
Assyrian sorcery,
The stars diverging or stars in convergence,
The issues of fate and the lot befalling man
Enthused me like a reckless Christian
To accept all and explore with zeal.*

*That I shared the philosophy of the ancient Hellenes
And thus failed of God to grasp wisdom –
I paid homage to Mammon –
Under the bondage of passions.
From Thy ways I strayed, didst I breach Thy laws.*

*For that, God assumed man's form
And learnt of mortal hearts' pines and passions,
In the end from sins to redeem the repentant,
Redeem all who trusted in the Holy Virgin –
As mother of the Word incarnate.*

Chant Five

The laws

*Of the Book and the Gospel I disregarded,
Though Thy creed I shared, the laws of unfettered mind
I grossly deferred and subdued
To those laws of carnality.*

I began to absorb

*The images of fierce beasts
Which I had ever cast eye on or killed,
The images of deadly ones from the books crammed my
mind
And soon I took after them, after their habitude.*

I felt no terror

*At death's flying scythe –
At Thy threats to avenge
On those who, like me, lie constantly –
O I neglected to stand in awe of Thy holy name.*

For this

*Was Jesus born into the world from the substance of His
mother
To let mortals, deprived of hope, in the new wonderment
abide*

*And, by the Virgin's motherly intercessions,
Be given redemption from sins.*

Chant Six

*Like King Solomon, my leech-like hunger
For territories I could not satiate,
The borders of others I shattered –
Trespassed the laws set up by Thee O Lord,
I smote indiscriminately great and small
Until I had had my fill.*

*I cast a covetous look
At others' wealth to ill-gain
Possessions, the arable lands;
The weakest I reduced to beggary
And dealt with neighbours callously.*

*Upon all Thy laws and rules
I encroached,
And abused my conjugal happiness
By adultery, with which the nation I cajoled
Into blasphemy,
In semblance of Israeli kings.*

*And... the Mother God appeared...
With her son – the embodied Christ,
That God's first image defiled by man
Be regained by Him...
With man's transgressions melted
On the prayers' anvil of All Holy Virgin.*

Chant Seven

*I amassed more silver than there was dirt in the streets
And hoarded gold as till it outweighed the earth of the
fields,*

*Declared genuflection to the idols
In the very likeness
Of Baal, Astart And the vile Camos.*

*The holy word of God
I revered no more
And favoured not my outspoken subjects,
Gave preference to disguised perfidy
And my ear I inclined to spies.
I delivered out my verdicts Improperly.*

*To show compassion
To the widows and the orphans I failed,
My heart felt not for those in poverty,
What is worse –
Thy pleas for alms I heard not
And frustrated Thy expectations.*

*The nativity of Christ
From the earthen form of a woman
Served one purpose: to mend the fallacies of mortals
By the Holy Mother of the Holy Child
And help deliver man from evil
And for him to intercede.*

*Exalted by Heavenly hosts within the depths of the
firmament.*

*We count Thee to be the mother of our God,
Thee – imperishable, the most holy,
We do trust:
When our esteem raised in prayers*

*Permeates into Thy loftiest depths,
The miracle of sinner's conversion, by the holy scripts,
Shalt become a vivid sign for the quick and the dead,
Like the life of Mary of Egypt and that absolution attained
by her.*

Chant Nine

*When time is right my services and felonies to count,
When my ruling resoundeth no more, my glory fadeth,
When all reliefs I've had becometh vain
And my rose is wilted,
When my sceptre by another hand is held
The hosts to command and hold in submission, –
Judge of mine, shew mercy unto me.*

*When the day of my soul's doom is settled
And, in wait for Thy judgement true,
I cometh forth – head inclined,
In Thy angels' wrath and whirr –
The sinners scourged in Hell,*

*The righteous delighting in bliss –
O Lord Jesus, grant mercy on Thy servant.*

*As Adoni assembled the body parts and bones
Of the captives torn by beasts
And, following the Covenant,*

*Breathed new life into the dead long corrupted,
I believe,
Shall I be redeemed in form and spirit by Christ
On account of my repentance.*

*O simplicity perfect, three-sunned entity, one luminosity,
Invigorate the eye of my mind
In absolute brightness to behold the Trinity –
Non afore or after other –
But co-eternal and equal -
Shining out with God the Son
From ages to ages.*

*The sun hath beheld none wondrous
Like Thee – Mother Virgin,
Nor another mortal in sins deranged like me
Enjoyed ever seeing its light,
But hopeful of Thy intercessions –
Shalt I behold the Light of Thy Son
In that Light shining above all ages.*

King Demetre I

1125-1156

Demetre I, the King of Georgia was the son of Davit the Builder. In the times of his father's reign, Demetre took an active part in the military and political life of the country. He ruled in 1125-1155 and in 1156. Being strong-minded and resolute, Demetre was a typical medieval monarch.

After his ascend to the throne he fought selflessly for the defence of the strong kingdom unified by his eminent father. In a short time he managed to reorganize the Georgian army, returning the seized territories, and defeating some strong rivals. Despite the enemy's fierce resistance Demetre returned Dmanisi and Khunan, conquered Ganja (1138) and brought the iron gate of the defeated city to Georgia (the gate is still preserved in Gelati Monastery).

In 1130 Demetre I crushed the rebellion against him and stayed in power.

In 1155 he was forced to take monastic vows and cede the throne to his son Davit. In 1156, six months after Davit V became a king, he died unexpectedly; Demetre I was restored to the throne, who appointed his younger son Giorgi as co-regent known in history as King Giorgi III.

* * *

Davit the Builder's son Demetre, later to become Damiane after becoming a monk in the wilderness of Davit

Gareji, has a claim to have the most contradictory biography of any of the poet-kings in Georgian history.

It is very rare for poetic talent to be passed down from father to son. Damiane, when labouring at Davit Gareji Monastery, composed the subtlest verses dedicated to the Theotokus and to one of the thirteen Assyrian pilgrim monks in Georgia – Venerable Shio of the Mgvime. Demetre I, a worthy descendant of his glorious father, was a brilliant polyglot who tolerated other religions, was a connoisseur of Oriental studies, patronized and rewarded scholars of his time, displayed great faculties for diplomacy and military strategy, and advanced and expanded the state which he inherited from his father as a legitimate heir to the throne.

Davit the Builder declared Demetre, his first born, to have excelled him in wisdom, piety, even in magnificence of looks and bravery. Neither do chroniclers of the medieval period leave the King-Martyr wanting in epithets: a lover of wisdom, an intelligent theologian, a sage, a rhetorician and a poet of wonderful verses. The 12th century image of King Demetre has only been preserved amongst the frescos at Matskhvarishi – now Latali in the Svaneti Region. Interestingly, Demetre the First – the efficient king – is out-shadowed by Damiane – a poet and author of many wonderful hymns written in beautiful verse.

His hymn to the Theotokus “Thou Art The Vineyard” is considered outstanding and sparkling with an unfading appeal.

Soon, the splendid hymn was set to music – to a spell-binding three-part harmony, the parts of which are termed vernacularly as Mzakhri, Zhiri and Bami. The three parts were written by Ioane Petritsi, an outstanding scholar of the 12th century, who conceived the three-part harmony to be in compliance with the essence of One God in Trinity, co-eternal and equal. Indeed, this beautiful hymn has withstood the centuries – inexhaustibly affecting listeners and retaining the inspirational force and mightiness of its lyrics and music. More than that, the hymn has also been materialized in a miracle-working icon by I. Tsintsadze – an icon painter. The icon is venerably placed at the Apostolic Church of Peter and Paul in Tbilisi and is deemed to stand in full concord with its poetic creation.

The quiet and spiritual comfort of the Davit Gareji wilderness is a well-spring of poetry, and it inspired the monastic king-hymnographer. He disturbed the wilderness quiet harmoniously, making God – so distant and unattainable – astoundingly near; in so doing he managed to span the two separate worlds, allowing the Lord’s voice to be heard, leaving us to marvel at the sensation that man is part of the Infinite. The sensations experienced in his poetry bespeak a liberated soul rich in joy, dignity and love – the highest qualities that

man possesses – as close as possible to the Renaissance concept of man.

One could draw a sharp divide between the monarch of the crown and the poet king. Demetre the First – an absolute sovereign of Medieval Georgia, to some extent a tyrant, had to tirelessly labour to protect his father's inheritance, dealing with intrigues that were spun against him by his family and his courtiers – intermittently losing the crown and being tonsured a monk, to reposses the sceptre. However, despite the vicissitudes of his life, he never expressed a grievance against the hand that fate dealt him. Instead, in his advanced years, he retained a youthful perception of life alongside a spiritual serenity. His verses bear a vivid semblance to folklore, sounding less purely religious, but rather abounding with the colour that shows the potentialities and musicality of the Georgian language. More than that, the poet-king allowed his countrymen, a century in advance, to sense the colour and majesty of 'The Knight in the Panther's Skin' by Shota of Rustavi.

To Damiane the Hermit, Venerable Shio of the Mgvime was the very exemplification of a saint. He wrote of the desert where Shio lived as a realm of unutterable bliss, simplicity and creative elation. Formerly a wilderness, the desert is adorned with the perennial verdancy of laurels; Kartli abounds with heavenly grace; the old man himself is again sturdy, the narrow cave of his becomes sizable as a

world; the desert shall regain its former glory; while his soul grows in divinity, the flesh of the hermit shall turn to earth, as is due.

Demetre's fourth lyric sings again of Venerable Shio – though in allusions: a man hangs on a hair from the dome of the sky; on his spear head commodious chambers are balanced; seated on insects, he, at the same time, chases lovely gazelles; his steed simultaneously gallops over the waves while he himself glorifies God and His might.

If Shio of the Mgvime, besides other miracles, was able to tame and domesticate beasts and, by striking the river with his stave, alter its bed – can it be denied that the poet absorbed some of the Saint's miraculous faculties in the writing of these metaphors, filling the hearts of the readers and the supplicants alike with joy?

King Demetre's contribution is in fact enormous in sowing the ground for Georgia's majestic poetry of the XII and XIII centuries.

*Whose bond slaves be ordained monarchs,
possessing
serfs in hundreds.*

Art A Vineyard

*Thou art a vineyard blossomed newly, An offshoot
noble up in Eden, –
The fragrant incense conceived in Paradise,-
God Graced Thee - surpassing all exalted,
Truly the sun, Thou shine gloriously.*

Queen Tamar

1184- 1213

Tamar was a monarch of Georgia and daughter of George III. She was the proclaimed heir apparent and co-ruler by her reigning father George III. Tamar took an active part in state affairs and after her father's death (1184) ruled the country independently.

The noble feudal lords demanded that Tamar dismiss the state officials – promoted by George III and establish a new state institution, the so called “Karavi” that would have the function of a legislative body, limiting Tamar's power to an executive function. Tamar was forced into making significant concessions. The idea of establishing “Karavi” was rendered abortive, however, the functions of “Darbazi” – a deliberative organ of those times – were expanded.

In 1185 Tamar was to be spoused. The choice fell on Yuri, son of the prince Andrei Bogolyubsky (Riurikovich, by origin) of Rostov-Suzdal whom the Georgians called Giorgi. As the Russian prince appeared to be a mismatch for Tamar, the marriage ended in two years.

In 1189 Tamar became married a second time. Now her husband became Davit, an Alan prince (Soslan in Ossetian), the descendant of Georgian king George I, from the House of Bagrationi.

With the support of a few Georgian aristocrats, Yuri had two abortive attempts of a coup (1191 and 1193) but

Tamar defeated rebellious nobles, having confiscated their estates and deprived them of their titles.

Tamar proved herself as a dignified and shrewd monarch. During her reign she strengthened the reunited country and expanded its territories.

In 1193, Giorgi-Lasha, the heir to the throne, the future king Giorgi IV, was born to Tamar and Davit Soslan. The Georgian army marked this event with the victorious campaign in Bardavi.

The army gained brilliant victories in Shamkori (1195) and Bassiani (1202) battles.

In 1199–1203 Armenian cities and territories seized by Muslim invaders were returned to Georgia. These were: Anisi, Dvini, Amberdi, Bijnisi and Kars.

In 1204 Queen Tamar founded the kingdom of Trabizond headed by Alexios Komnenos, the representative of the collapsed dynasty in Byzantine who had been raised at the royal court of Georgia. After the decease of her husband Davit Soslan (1207), Tamar declared her son Giorgi-Lasha as co-regent in 1184–1213.

Georgia was in the heyday of its glory under Queen Tamar's rule, gained political and economic strength and developed culturally. Shota Rustaveli wrote his great poem "The Knight in the Panther's Skin" in that period.

Despite her strong personality, the annalist chronicler describes her to be extremely modest and as a Christian, most devout charitable and merciful.

Queen Tamar was canonized by Church of Georgia.

* * *

The heyday of Queen Tamar is known as the ‘Golden Age’ of Georgian statehood and culture. Tamar, the nation’s elect, raised to power and glory, was canonized as a saint by the Georgian church. Her name is a feast day in the Georgian Orthodox calendar, celebrated on the 14th of May. Her feast day is shared with a group of nuns – the Myrrh-Bearing Women – who stand out for their love and devotion towards the savior. It is noteworthy that no other monarch’s portraits have survived in such numbers – Tamar is portrayed in Vardzia, Betania, Bertubani and Kintsvisi. These portraits are found in all four corners of the country, executed by masters from different aesthetic schools. The frescoes illuminate her immaculate beauty, recounted in legends and historical annals. Tamar’s fame and her deeds shine as lustrous as ever. During the three decades of her reign the queen sowed so much good, and raised the country’s fortunes to such heights, that she became a legendary figure; the facts of her life are shrouded in mystery. Due to their close relationship with her, contemporary Georgians deified this fabulous woman, while

in history she is placed on a par with the world's anointed male heroes. This was not just because of her achievement of ascending to the throne as a woman in a cruel age, full of blood feuds and disruption, but because of her extraordinary integrity, prudence, grace, piety, and the other facets of her divine character.

This is not without reason: the Georgian nation has always held women in great esteem. Women were frequently canonized in the Georgia of the 12th–13th centuries, and Tamar's reign reinforced notions of woman's dignity.

Shota Rustaveli's aphorism sums up the attitudes of the time:

'The lion's whelp will be a lion, be it male or female'. Anticipating feminism eight hundred years in advance, Georgia recognised women's rights. The Georgian language itself – has found an equality between the sexes, by grafting two different words 'deda' - mother, 'mama' – father onto 'katsi' – human, thus placing them on the same legal and moral footing. dedakatsi, mamakatsi, on the same legal and moral footing. It is apt to remember the words of Georgia's Christian enlightener St Nino: 'Neither of you according to the sex, as both are equal'. It is also noteworthy that two women – Khvashag Tsokala and Krava Jakeli – rose to serve as diplomats in this period; Tamar tasked them to work as envoys between herself and rebellious courtiers who wished to reduce her power by establishing a parliament. Upon the

quelling of this revolt, Tamar did not allow any harm to come to the conspirators (led by Giorgi Rusi, her husband), but merely stripped them of their titles. These two facts alone demonstrate the radiance of the queen's heart and her great benevolence towards her subjects, befitting a worthy heir to her glorious royal predecessors.

In Tamar's state, there was no capital punishment. She was against any kind of violence – whether maiming, torture, or murder. However, the chronicler does recount one single violent incident, when Tamar's husband David Soslan put out the eyes of a captive – without Tamar's knowledge or consent; further on, the honest chronicler is perplexed by this aberration, when Tamar had on occasion sold captives for the price of a horseshoe, and had the imprisoned caliphs join her at royal feasts.

Words cannot do justice to the Holy Queen's services to the country's military prowess, or to her rare personal merits of charity, philanthropy, and modesty, or to her literary gifts. She was, as literary critics have put it, an infrequent but important guest to the literary field. By her nature she was a poet and therefore her command of words is effortlessly artistic. This ability is evident in her coronation speech, when she addressed the entire country and the church. The Bagrationis had never been strangers to wisdom, scholarship and theology, being able to converse with many different muses. Tamar contributed to the religious poetry of

the time, as well as making notable speeches at diplomatic occasions, which greatly affected hosts and ambassadors, small and great alike. It is interesting to read her answer to Sultan Rukn ad-Din, who marched on Georgia around the year 1203, at the head of an enormous army. He sent an audacious demand to the queen via a messenger, demanding that she surrender without a fight, and that as a reward for her obedience, the sultan would marry her, providing she embraced Islam. Otherwise he would lock her up in his harem amongst the concubines. In response to this insolent threat, Tamar commanded that the sultan's ambassador be showered with gifts and sent him back with a letter in reply:

‘Your proposal takes into consideration your wealth and the number of your soldiers, but does not take divine judgment into account ... while I place my trust not merely in worldly things but in the right hand of the Almighty God and the infinite force of the Cross that you curse. The will of God – and not your will – shall reign.’

Despite the worldly esteem and honour that she enjoyed in life, Tamar, dubbed the king of kings, never succumbed to pride or complacency in the opulence that surrounded her, rather feeling humbled. Indeed, as her spiritual father Basili recounts, amongst the many good Christian rulers of Georgia, Tamar was the most hard-working. Apart from her regal duties, the queen was seen working late into the night on embroidery and other

handcraft that she sold in order to provide for her personal needs as well as to compensate the poor and needy. She never considered an act charitable if it was merely paid for out of the state's treasury.

Victories at Shamkori and Basiani were preceded by Tamar's spiritual miracle. Putting their trust in the Lord and in fervent prayers, the Georgian army routed the enemy in a brilliant victory. The caliph's banner was spread under Tamar's feet. The victory was enormously significant, not just for Georgia but for all of Christendom. The captured caliph's banner was dedicated by Tamar to the icon of Theotokos of Khakhuli, to whose intercession she dedicated poems. These lines have been preserved under the title 'In the Heavens of Heavens'.

The first three poems are of philosophical character in which she once again mentions the significance of Christ's Passions and appeals to the Holy Virgin:

*Soon to be reduced to ashes, the dust of Thy feet,
I Tamar beseech:
Make me worthy of Thy Son's blessings
In Eden, elsewhere, South and East.*

To Tamar's pen are ascribed two more poems: in 1193 She decorated the icon of Mother Mary in order to mark the birth of her first born son, inscribing on its back:

*I Tamar, descendant of David plead with Thee –
Beautify, glorify and exalt me
As mother and queen;
Now I graced the icon of Thee and Thy child,
So save me with mine.*

According to the holy script David's descendants shall
be the sovereigns of the world.

In the Heaven of Heavens

*God's Lordship commences within the firmament
deep,
God the Son conquers time and shall it ever be,
Bound through Trinity as divinity unique –
The Holy Ghost was upon all flesh –
To consummate man – the first born on Earth.*

*Father, the reader of our sinful souls,
Thou offered the debts of many to the Innocent,
The sacrifice Jesus made broke the chains of
death.
Thy begotten Son bestowed us the right to rise from
our graves.
Back from the dark, we behold Thee – the All
Seeing God of Light.*

*For thy sake, O Holy Virgin, King David danced for
joy
Seeing Thee – conceived with child divine.
I, Tamar, mortal, dust under Thy feet, entreat: –
Give me the virtues, make me worthy of Thy Son's
blessings
In Eden and in the Abyss, in every place, West and
East.*

*I Tamar, from the tribe of King David,
Implore to be adorned, exalted and glorified!
Accept the icon of Thee – Mother and Son –*

*Embellished; O spare me too with my own dear
child.*

*I didst war against the foe in Persia, O Beauteous
Bride,
With the help of a cavalry host, glorifying Thee,
The enemies were smitten and destroyed.
I submit to you, receive this booty as my offering,
Graciously give Thy assistance to me – Thy Son's
bond slave.*

*Under the firmament
Glares the gold eye on halo.
The glorious dawn light
Scintillates Christ's creed.
The universe doth sparkle
With but one Light!
Its fragrance augmenteth the sweetness of the
rose,
The world ruler – Tamar
Descendeth from the stock of King David.*

King Teimuraz I

1589 - 1663

Teimuraz was the son of King Davit I and Queen Ketevan. He reigned in 1606-1648 in Kakheti and in 1625-1632 he became king of the reunited Kartli and Kakheti.

The son of queen Ketevan the Martyr who was canonized for sacrificing herself to Christian religion was a devout Christian.

Teimuraz led stubborn fights against Persian expansion which became even graver under the reign of Shah Abbas I.

During the long-lasting battles with Persia, Teimuraz sought help from Orthodox Russia as well as from Oxidental countries. For this purpose, he sent ambassadors to Russia on several occasions, although with no results. In 1658 Teimuraz I visited Russia to ask for military aid, but could not achieve the purpose. He lost the throne several times and was exiled from his own kingdom. Teimuraz I had been through several terrible ordeals: his two sons – Levan and Alexandre were castrated on the order of Persian Shah; his mother – Ketevan – was tortured to death while Davit, his son, who had been left alive was killed in the battle.

In 1661 Teimuraz took monastic vows and secluded himself in Skande fortress.

Shortly afterwards, Teimuraz was sent to Persia where he was promised to regain the throne in Kakheti if he embraced Islam which he blankly declined and, therefore, was captured and confined to Astarabad prison where he died

in 1663 at the age of 74. The Georgians brought his corpse back to his homeland to repose in the Alaverdi Cathedral Church.

* * *

Dismembered into three kingdoms and four separate counties, with the territories in Samtskhe Saatabago forever appropriated by the Ottomans, the Georgia of the 15th–17th centuries comes across as a poor replica of the bygone days of her Golden Age and the early Renaissance of the 12th century. However, after a two century decline, the Georgian culture, in general, and the literature of the time in particular – showed signs of animation, awakening from the dormant and smouldering cultural traditions, as the time ripened for revival. To find the answer as to what might have caused this process, one should say that Georgia was one of the countries that at the time attracted the interests of the world and had to build relations with Europe and Russia, Persia and the Ottoman Empire along with the Byzantine Greek. The French traveller Chardin writes that ‘Georgians interact intensively with many nations; the country is open to anyone willing to forever settle down here; in so doing they retain their religion and can live according to the own mode of life’. Despite the harmony testified by the traveller, there were yet a number of

different currents forming a swollen river; Georgia's political and social life was riven with Muslims in opposition to Christians, secularism against religion, Catholics against Orthodox, Occidental and Russian culture opposing Oriental trends, merchants and tradesmen against agrarians, and so on.

King Teimuraz is a typical representative of this complicated epoch. If Georgian history is one continual drama (Grigol Robakidze), the main tragic character of it for over sixty years – standing constantly on the proscenium of history – was Teimuraz I – the most long-suffering monarch of all the Bagrationi dynasty. He was made king at the age of sixteen. However, Teimuraz's reign was not unbroken, and he frequently lost the sceptre, experiencing much sorrow in exile; as a child he was raised in Persia by Shah Abbas I, who later had Teimuraz's grandfather, sister and uncle murdered, his children castrated, and his mother, Queen Ketevan, held in brutal captivity in Shiraz.

Despite his humiliations, the torture and killing of his family and the other cruelties heaped upon him, hastening his death, the poet-king nevertheless praised the virtues of sweet Persian poetry and never confused its beauty with the brutality of his Persian captors. Inspired by the mellifluous Persian language, the King overtly makes a declaration of love, saying that the Persian language disposes him towards harmonizing in verse. Another time he remarked – 'hard is the language of Georgians'. However, the Shah was still

determined to compel the king to renounce the Christian creed and embrace Islam – but Teimuraz was unshakably faithful and steadfast to his own religion. Even though the king distinguished himself in the wars against Muslims, he was dubbed a ‘Persianophile’ in the histories of Georgian literature as well as being sarcastically christened an ‘imitator of Persian tales’. However, this is but a trivial matter. In the modern age, the King’s services for the advancement of the national literature are assessed with great respect. As a matter of fact, his creative work forms a foundation for the literature of the Renaissance period to come. Besides, the King introduced various literary genres, including “Majama”, “Interlocution”, “Alphabetized Eulogy”, and “Lyrical Drift”.

Seven years later after his mother’s death, a martyrdom that deeply affected the hearts of her contemporaries, who held the horrible impressions of her most inhuman tortures forever in their minds, the king wrote the first historical poem in Georgian literary history titled ‘The Martyrdom of Queen Ketevan’ – whose death Teimuraz looks upon as a sacrifice for the liberation of Georgia. The holy remains of the mutilated body of Queen Ketevan were taken to different parts of the world by missionaries even as far away as India, where they were recently rediscovered by chance and reverently returned to Georgia. The tragic fate of the Queen affected many hearts and minds of the time, including Andrea Griffin – a German writer – who rendered

the tragic story in the form of a drama ‘The Martyrdom of Queen Ketevan’ to be translated into many European languages afterwards.

Writings by Teimuraz the First fall into two categories: those translated from Persian into Georgian and the originals. Even in the translated literature, Teimuraz portrays himself to be in flesh and spirit a Georgian of very firm national and religious convictions: I am a slave of Christ Lord Jesus, therefore can accept only His abode – the Church. Despite his enchantment by Persian poetry and literature, the king fully acknowledged God through the entity of The Father, The Son, and The Holy Ghost. Therefore, he greatly valued the Gospel and the letters of the Apostles. From the viewpoint of his own commitment to the advancement of the national literary forms, one ought to mention ‘Majama’, which involves the assemblage of stanza homophones – sometimes too complex to resolve the semantics of the words.

Christened ‘Persianophile’ by the literary world and ‘Russian-phobic’ in the politics of the time, King Teimuraz was desperate in his search for plausible diplomatic ties with Orthodox Russia, especially after his fifth attempt at establishing diplomatic agreements with the Russians which ended in fiasco. Beyond that, he was unflagging in his endeavours to secure assistance for his country from all over Europe, especially from the Pope, though he, and the other

Europeans, were too busy to lend aid to a tiny country nestled in the ridges of the Caucasus.

Tonsured a monk, enfeebled, aged seventy-four, Teimuraz was compelled to respond to the summons of Shah Abbas II who eventually offended his religious dignity and pride by throwing wine in his face on hearing that the latter refused to accept Islam and instead had chosen loyalty to his faith in the prison of Astrabad. Teimuraz commended his soul to God in his exile. However, he was consequently granted a place of final rest next to the tomb with the relics of his mother, the queen, in Alaverdi Cathedral of St. George – in the centre of the altar, in Kakheti. Little did the King know that his end was relatively comfortable, in comparison to the subsequent fates of his successors: the poet-kings Archil II, Vakhtang VI and Teimuraz II – who were doomed to lie in foreign graves.

A Grievance Against The World

*Let's glorify God through prayers, relent His
heart with streaming tears,
The Devil unseen must be enfeebled,
Lest in Hades he toils and troubles tar rivers;
Beware of losing the battle, of thyself take
care.*

*O my sinful soul, how little heed you paid to
approaching death,
Be sure, with brimstone and fire the Inferno
wilst have its revenge.
Lost in the murk forever, lose no hope in the
glitter of sunbeams,
Reject idols and false gods, shouldst thou
fear their traps.*

*God knoweth of man and of the world
beguiling,
It befriendeth, craftily maketh thee pleased;
But later it snarls, abandons and betrays,
All who trust and treaty with this tempter – I
condemn.*

*Countrymen, lend me your ear, observe and
understand this world,
It is treacherous, not worth the deference –
remember this!
O hath it mocked us all, maketh no exclusion
for monarchs, alive or gone,
Turn away from the offered allure, go amass
repentance.*

*I wouldst to God that all knew of this world's
insidious nature,
It gaineth trust, allureth and stealthily
creepeth,
With a swoop – all of a sudden – to prey.
As the old saying goes: 'be it ever trusted
not!'*

*O Holy Virgin, our fair luminary!
Lo, the angel: Amongst high judges, art Thou
the most judicious elect!
O breeder of chastity, thou darest to
conceive Child from the Holy Ghost!
For Thy sake, spare from perils us who heed
Thy Son and humbly hope.*

King Archil II

1647 – 1713

Archil was the son of Vakhtang V, who reigned in 1661-1663 and 1678-1696 – in Imereti and in 1664-1675 in Kakheti. During his reign Kakheti was an independent kingdom. He went to great lengths for the progress of the kingdom. It was through his efforts that Lezgian raids became less and less frequent and the kingdom gained economic strength. Churches and monasteries were being restored and many secular buildings were built.

Archil supported the policy of rapprochement of Georgia and Russia. During his stay in Russia in 1682-1688 he was trying to get some real support and help, but in vain. Upon his return he reigned for several years in Imereti.

From 1699 he moved to Russia forever and settled in village Vsesvyatskoe, near Moscow. His son, Prince Alexandre was the closest friend and like-minded person of Peter the Great, the first General – Feldzeugmeister of the Russian artillery.

Peter I granted estates to Archil with which to let a Georgian community be formed in Russia.

Archil founded Georgian printing-house in Moscow, and published ‘Psalms of Davit’ in 1705. Archil passed away in 1713 in Moscow to be buried in Donskoy Monastery.

* * *

King Archil, Vakhtang V's son and the ruler of Kakheti – dubbed Shah Nazar-khan – is known in Georgian

chronicles simply as Archil. By vocation more of a writer than a king, as which he is appreciated and honoured in the nation's literature and memory. Figures like Archil come to remake the times in which they live, so that their methods become that of the mainstream. Intelligent, knowledgeable, sharp-minded and tongued, magnificent in appearance and naturally poetic, Archil re-invented the literary styles of the time, changing them and re-energizing them completely.

The end of the 17th century saw the nadir of Archil's thirty-six year reign; he is forced to leave Georgia forever in order to put an end to his continual ascensions and abdications from the throne, in Imereti and Kakheti. However, the twelve years of his rule in Kakheti eloquently argue in favour of Archil as a wise and prudent king. He made Telavi the capital of Kakheti, in place of Gremi, after constructing a wonderful palace in the city. He organised a military campaign against Dagestan, brought the Lekis to heel – forcing them to pay tribute, refurbished the churches, and built up the civil service. In addition to this he helped tradesmen and merchants significantly.

Unfortunately, no sooner had he consolidated Kakheti than it was invaded by Iranian forces headed by another Georgian prince Erekle I – known as Nazar Ali Khan – who had been brought up in St. Petersburg. Forever cut off from Kakheti, Archil, already rendered politically neutralised, had to settle in Vsesviatskoe, granted to him by Peter I. Thus he joined a whole cohort of Georgian poet kings of the

renaissance period, who, in their turn, wandered endlessly throughout Europe in search of assistance.

The adventurous side of Archil II's reign and life would provide material for the biographies of a dozen lesser men. His poetic success was notable, truly revolutionising Georgian literature, changing the path of its development. Archil wanted to liberate his country from its Persian literary influences and therefore Georgia bid farewell to the Persian world. Despite the reverence that he felt towards Shota Rustaveli and Teimuraz I and their poetry – being in the literal sense raised upon their aesthetic taste – Archil counterbalanced 'tales' by 'the truth' – a realistic method. Georgian themes, and historical events, that were introduced into the literature of the time were a progressive step in the advancement of the history of Georgian public thought, as seen notably in 'Teimuraz's Discourse with Rustaveli', and 'Georgia's Scruples'. According to Archil's teachings, Georgia's history ought to be told in the purest Georgian, and with a commitment to realism. These demands were nothing but a manifestation of the need – tacit but decipherable nevertheless – to protect everything national and Georgian. The eminent 19th century scholar Ilia Chavchavadze expresses it thus: 'Fighting for existence, a country as disrupted and enfeebled as Georgia must have had but little time to see to many things, having to say 'no' to culture, education, literacy, traditions and so on. Thus the nation's mind had begun to sink into darkness.'

To accept this meant to accept the nation's extinction. Archil's entire creative work could be seen as an attempt – the first and most earnest – to view the national disasters as bound to the decayed moral principles of the Georgians. The allegorical utterances in his works are rare sallies into the depths of the Georgian character, with the view to unpicking the nation's ambitions:

*Who durst sing without me?! –
Is the query running amongst small and great.*

This vainglory, in Archil's mind, only brought along disharmony and disruptions for Georgian society.

One more concern of the democrat king, which is worth mentioning, was his anxiousness about the 'little men' – ordinary people – being treated negligently; i.e. Archil firmly believed that the peasantry is the main source of vitality for every nation and that its extermination would devastate the entire country. This kind of thought induced the king to write 'Georgia's Scruples' – a didactic work, a moral text book, and an academic inquisition into the nature of Georgian scholarship and the national spirit. According to Archil, the prowess and skills essential to every Georgian were fishing, hunting in its many forms, swimming, rope-walking, horse racing, horse grooming, falconry, weaponry, chess, a love of books, skill at writing and translation, the ability to render good counsel, allegorical jesting, discretion, a love of labour, a good taste in clothes, gallantry towards the

fairer sex, to be amusing at balls and feasts, the ability to hold their own with kings and knights as well as their peers, alongside skills in singing dirges, military arts, mustering fighters, wisdom and a thirst for knowledge, and so on ... Out of all the qualities outlined, Archil singles out sagacity as the most brilliant of all these talents.

At the end of his life, living in relative peace and material plenty, Archil could not relinquish thoughts of his devastated country and suffered from nostalgia while in exile in Moscow. This suffering aged him, sapping his strength. Archil's son, Prince Alexandre Bagrationi, a close associate of Peter the Great, fell into captivity at Narva to subsequently pass away in exile in Sweden:

*When too long severed from home,
Thy pallet even of sherbet loses savour.*

Archil's mind was constantly vexed with the question of how to help his ravaged country, even as he lived in gilded luxury in Russia. Whether this could be achieved by casting Georgian printing presses, developing typography, printing books or by editing biblical texts and translating them into Georgian – Archil could not decide. However, after he first arrived in Moscow he decided on casting Georgian printing presses. Shortly afterwards, after appeals to experts from Amsterdam, he was able to secure presses for his compatriots. Even though the presses were ready by 1687, it wasn't until 1705 that 'The Psalms' were first printed in Georgian,

published in Moscow's synodic typography, after Archil had been granted permission by Peter the Great. Later, Archil worked meticulously on Genesis to prepare it for editing. He also completed complex editorial work comparing a handwritten version of the original with Slavonic versions – he was not to know that the book would only be completed and published in 1743, by his son Prince Bakar.

Furthermore, while abroad Archil set to verse 'Vis and Ramin' (Visramiani) and translated a historical work about Alexander of Macedon (Alexandriani) drawing on the Russian version of the Serbian source. Amongst other books on which the king worked was 'Chronography' and a philosophical and theological treatise by the Ukrainian writer Peter Mogely 'The Confessions of the Righteous Religion' – an extensive church and public history of the country since the day of its origin until Florence's Meeting. It is widely thought that it was Archil who composed a verse in Russian on the occasion of Russia's victory over the Swedish, which was afterwards attributed to Menshykov – Peter's favourite subject.

The period 1699-1713 initially appears a fallow period in Archil's life. Unlucky as a political figure, he nevertheless succeeded in contributing to the culture of his country. He passed away aged sixty-six, in a foreign country in the cold West, to be committed to earth and repose in Moscow at the Donskoy monastery next to the other crowned kings from the Bagrationi dynasty.

King Vakhtang VI

1675 - 1737

Vakhtang VI was Prince Levan's son, a grandson of Vahtang V, the king of Kartli.

Initially he ruled as a viceroy (1703-1712) and afterwards as a king (1719-1724).

Vakhtang VI is one of the most prominent figures in the House of Bagrationi known to have been a scholar and law-maker. To describe the poet king's cultural and educational activities, suffice it to recall a few facts: he established the first Georgian printing house and published Georgian printed books among them 'The Knight in the Panther's Skin'; revised the legal code ('The Book of Law' and 'Dasturlamali') editing the texts of 'The Life of Kartli' for which he assembled a commission of scholars (headed by monk Egnatashvili). Also, He contributed invaluable to the development of science and arts of translation. The works translated in his times were – 'Astronomy', 'Kilila da Damana', 'Amirnasariani', 'Atveziriani' and etc. He rendered his support to Sulkhan Saba Orbeliani, Prince Vakhushti, Gabriel Gelovani, having restored churches and etc, etc...

In 1722 Vakhtang VI was in Persia to soon return to Georgia and rule the country.

In his attempt to build relations with Orthodox Russia he lost his throne and was forced to emigrate to Russia where he stayed between 1724 to 1737 and being actively involved in scientific and literary activities.

Vakhtang VI passed away in 1737 in Astrakhan to be buried in the Church of Assumption.

* * *

Amongst Georgia's great figures Vakhtang VI comes across as the most tragic. Nature parcelled out upon him all he might have needed as a king: talent, sagacity and creative energy for the country's well-being. Well-educated, he was a man of letters and a scientist, greatly patriotic, and prudent in politics. A conspicuous Europeanist, he introduced European ideologies, began the first serious studies of Rustaveli, and printed the first critically reliable text of 'The Knight in the Panther's Skin' – introducing the first printing presses to Georgia. Not only this, he was a distinguished Maecenas, translator, and the editor of a new volume of 'Kartlis Tskhovreba' (History of Georgia). Supremely knowledgeable about religious and secular texts as well as Persian and Georgian literatures, Vakhtang also managed to substantially renew Georgian poetry. These merits were combined with an exemplary moral outlook and a continual striving for the loftiest ideals. Educated at the court of his European-oriented uncles, kings Giorgi XI and Archil II and heavily influenced by Sulkhan-Saba Orbeliani, the spiritual father of Georgia, he befriended the French missionary Jacques Richard as part of his strenuous efforts to win favour in Europe in order to reshape his country.

These efforts proved to be futile: neither the Vatican nor Versailles was disposed to heed the pleading voice, however desperate, from the distinguished Ambassador of a

small country in the Caucasus, notwithstanding the fact that these exertions cost Vakhtang and his mentor, Sulkhana-Saba, a great deal of suffering: eventually, Vakhtang lost control over Kartli and Sulkhana-Saba was riven with torturous guilt at having converted to Catholicism, as part of Vakhtang's courageous plan to gain sympathy from the European powers.

Vakhtang was at the peak of his power between 1703-1724, when he began the literary and intellectual restoration of Kartli. As he describes it in his own records, Fate had it in store for him to become the world's greatest hermit, meaning his long-term imprisonment and exile in Isfahan and Kirman as well as his forced (though feigned) conversion to Islam, and the eventual loss of his native country etc. Nevertheless, Vakhtang is the most robust and mentally agile poet of the time of Restoration. One can marvel at his ability to furnish for the advancement of Kartli, causing its rapid development economically and culturally, within the very short period of his reign. At the very first opportunity, he liberated Georgia from the shackles of its slavish imitation of Persian culture, abolishing simultaneously Persian and Turkish laws, so re-animating the national legislature. Every single amendment to life the king reinforced legally and he greatly contributed to Georgian jurisprudence and its development in general. The king's amazing work in codifying Georgian law resulted in two books 'The Laws by Vakhtang' and 'Dasturlamali'.

Later, he created an important council of learned scholars, men of spirit, with whom he worked to continue his reforms. It is interesting that it was this teamwork that

noticeably determined the style of work and approach of 18th century scholars in Georgia. The reforms affected every sphere of life – with Vakhtang VI being an instigator of all the activities. Suffice it to mention, that the Thesaurus by Sulkhan-Saba – christened gracefully the ‘Bunch of Words’ and perfected in terms of Oriental lexis by Vakhtang, with definitions ranks alongside the academic dictionary works in Europe. An eloquent proof of how lofty were the viewpoints and interests of Vakhtang and his group of scholars is the systematized edition of the ‘History of Georgia’ – a unique monument to Georgian historiography.

Another most remarkable creation of Vakhtang’s inspiration is a colossal work written by his son Vakhushti Bagrationi in the line of Georgian historiography: ‘The Description of the Kingdom of Georgia’. The introduction of the first printing presses was a huge contribution to the nation, as printing was virtually unknown across the entire Middle East, including Persia. It cost the king a great deal of energy and nerve to have brought this effort of his to completion: the Georgian print had been cast in Romania, due to the intercession of our compatriot Bishop Antimoz Iverieli, who, in his turn, succeeded in delegating to Tbilisi Mikhai Ishtvanovich, a typographer, publishing the first printed Book of Psalms in 1712 to be soon followed by ‘The Knight in the Panther’s Skin’. King Vakhtang applied much of his stamina as an editor to the preserving the literary and artistic qualities of the poem – the crown of Georgian poetic culture.

The editor's determined effort proved to be fruitful: the text of the poem was incomparably better than others edited later, even in the 19th century. Therefore, King Vakhtang was deservedly awarded an academic rank as the first scholar of Rustaveli. Vakhtang attached his own unique academic investigations into the origin of the author's outlook, the origin of the poem's plot, and its romanticism, to the first edition of this immortal poem. In his writings he recognises the poem as a majestic creation of the author – Shota Rustaveli – who had rooted his work in a purely Georgian cultural source. Next, with his wonderful knowledge of the Persian language and culture, Vakhtang defined a number of disputable words and thus gave an impetus to the study and the origins of the poem's lexis. With a view to protecting Shota's name, Vakhtang shrouded the poem's eroticism in mystically allegorical clothing – pronouncing it divine, and at the same time, opaque.

The main trait distinguishing both Vakhtang and his fellow scholars is their thirst for knowledge. Alongside their political struggles, they attempted to lift Georgia from its dark ages and strengthen the country, shaking it from its spiritual and intellectual slumber. Besides developing and promulgating classical Georgian culture, Vakhtang and his intellectual adherents were conscious of the achievements of other civilizations and – within their own capacity – were inclined to employ them.

Vakhtang was a wonderful poet and translator. His lyrics expressively tell of his personal adversaries, and the

hard times suffered by his country. Sadness, the world's cruelty, nostalgia for the homeland, the sense of security and trust built by him in God, and combat against the foe are the main themes of his poetry (in this respect, having much to share with kings Teimuraz I and Archil II). Out of the themes outlined above, predominant is love for the native land, whose abandonment, together with concession of the throne and political capitulation, devastated the poet-king, who creates an image of a beautiful and adored beloved, all the more appealing from the distance of exile. This kind of poetic speech was greatly favoured in the centuries to come by Vakhtang's followers in poetry, including Davit Guramishvili and other members of the Georgian Romantic movement, such as the people's favourite, Akaki Tsereteli. Love, as such, was perceived by Vakhtang in terms of both mysticism and allegory in the poems: 'To Appease The Soul', and 'Love Lyrics'. As well as this, working seriously over the religious themes, he faithfully hymned the sufferings of the Holy Virgin. Again from Vakhtang's lips dropped the first words of praise for Tbilisi:

*Nothing compares to Tbilisi in May with the budding of roses
countless as stars, The pearls of the dew clothe the town and
Tbilisi sways in the green waves vast...*

Thoughts of his country assailing him when far away from home featured in all their strength through gentle elegies, admirably rooted in the traditions of Georgian poetry:

*Rani and Movakani and home and stock, dome and,
Minting of words through the characters A, B, and C, and, I
paced the countries – in length and space, in width, and,
Revered nothing except for home, of brother and sister
deprived, and,
The flesh, releaved of pleasures, hardened my soul with
exertions, and,
O woe me, woe, to stand trial on charges of innocence, and!*

The ‘false’ and ‘unreliable’ world cruelly punished the poet, showing no mercy to him. Despite this, Vakhtang could not relinquish it, at heart retaining benevolence towards life. Nothing made him say ‘no’ to love and care of the human race. The poet-king left to posterity a beautiful aphoristic masterpiece in verse:

*Man should settle all the issues, by trusting in Christ Jesus,
A fount of strength to gain on high, live on earth an honest
life,
Friends and kinsmen should thee please with thy words, thy
deeds,
Let a tree at the river thou plant, grow tall enough to shield
the sun.*

Vakhtang’s great name and authority remained untarnished for subsequent generations too. The king’s profile by prince poet Grigol Orbeliani is an eloquent proof of that:

*Lo, Vakhtang – lamenting over his Fate,
Vakhtang – a man of letter, the inspired mind, protector
great,
Under skies strange, feels lonely thy orphaned grave,
For the son entombed belates a tear of grief, belates the dirge!*

Negotiations between Georgia and Russia relating to king Vakhtang's repatriation from Astrakhan have been going on for a very long time. Georgia is still waiting for the return of her long suffering sons, resting in foreign tombs.

To Tbilisi

*Should the doors to my treasury of wisdom I unbar,
Or take after Plato, or follow Pythagoras's theorem,
Should my heart I set to the most assiduous of labour
In thy honour to sing poems, by Muses wouldst I be
forsaken.*

*O Tbilisi – peerless in May with myriads of roses!
O the undulation of her sweet neighbourhoods of emerald,
studded with dew!
To rejoice in her subtleties, in her warmth, be but delicate,
Wilt she softly rustle love through breezes in response.*

*I came upon a man grown wise from the book of life
And queried, of the fruits cognized which he named best;
'Thou hunt for the sweet? Try out bitter first,
Whence the path be cleft through thorns, the choicest
honey be feasted upon'.*

King Teimuraz II

1700- 1762

Teimuraz II – son of Erekle I – the King of Kartli and Kakheti – reigned alternately in Kakheti (1732-1744) and in Kartli (1744-1762). While his elder brother, Davit II, the king of Kakheti was staying in Persia (1709-1715), Teimuraz II ruled the kingdom.

Together with his crowned brother, Konstantine II, he fought against the Ottomans who held power in Eastern Georgia.

He gained Nadir Shah's trust to be granted the throne in Kartli while his son, Erekle II – in Kakheti.

The pageantry of Teimuraz II's coronation took place in Svetitskhoveli Cathedral Church in 1745 according to old Orthodox Georgian tradition, which was of great importance.

After the assassination of Nadir-Shah (1747), Persia was cast into anarchy. Teimuraz II and Erekle II took advantage of the situation and conquered the khanates in the South Caucasus. They also managed to put an end to Lezgian raids.

Teimuraz attempted to build relations with Orthodox Russia. In 1760 he went to Russia on a diplomatic mission to seek financial and military assistance but the attempt failed since Russia was engaged in a seven-year war with Prussia (1757-1764).

Teimuraz II passed away in 1762 in Saint Petersburg. He was reburied in Astrakhan in the Assumption Church next to Vakhtang VI, his father –in-law.

* * *

Amongst the poet-kings of the Bagrationi dynasty Teimuraz II occupies an honourable place. Like his predecessors he too had to rule during difficult times. However, by virtue of his sensibility in politics and diplomacy he was able to revitalize the country, integrating Kartli and Kakheti and even containing the devastating invasions and raids of the foe and, significantly, he found it possible to attain a temporary peace with the two leviathans of the East – Iran and Turkey. Despite this, the king enjoyed no ultimate victory in the hardest of his exertions as a sovereign, eventually sharing the fate of Teimuraz I, Archil II and Vakhtang VI. While a minor he was made nominal king of Kakheti, then governor and only much later was he granted the throne of Kartli:

Aged forty-four, was I rendered homage of a sovereign...

God exalted me to this height – endorsed by Shah Nadir.

*First, I became an owner of Kakheti – then of Kartli by
heritage.*

Ascended the Kakheti throne, my son was titled Erekle King.

He ascended to power not by being induced to embrace Islam or his banning from the country, or even by hostage-taking but rather through Nadir Shah's diplomatic manoeuvres; he believed that it would be more effective to have the conquered Georgians ruled by a Georgian puppet,

and the prowess that Teimuraz had shown while in Persia convinced him that he was the right man for the job. Consequently, Nadir Shah allowed, though begrudgingly, the King's coronation to take place in the Christian manner from which, paradoxically enough, the Georgians by that time had become estranged. Nevertheless, the ceremony proceeded according to ritual, led by Catholicos-Patriarch Anton I. The king ascended the throne with all the Christian rites observed in the Svetitskhoveli Cathedral on October the 1st. This fact could be looked upon as a triumph: Kartli and Kakheti were ruled by father and son, which furnished the East of Georgia with a chance to unite; the vassalage from Iran became but nominal and Georgia stopped paying taxes imposed formerly. The sage policy and the concerted actions of the father and son, combined with the great authority they had won across the Caucasus, as well as their decision to place Anton Catholicos at the Church wheel, geared the country into prosperity. The Catholicos, in his turn, revived cultural life, established new educational institutions including the philosophical seminaries in Tbilisi and in Telavi – and reawakened philosophical thinking. The schools at the monasteries and churches taught grammar, poetics, rhetoric, religious and philosophical subjects; besides, the church was purged from those without scruples and its order restored; to say more, King Vakhtang's printing presses were restored – flooding Kartli with books. It is a known fact, that one printer alone – the priest Kezherashvili – published seven thousand four hundred books in a little over two years.

However, absolute peace and happiness were out of reach for Teimuraz. Enemies harassed the country, causing the king many problems. As he put it himself:

*Just a will-o'-the-wisp was I made in Kartli
To continually roam and fight,
Nothing broke me into smiles as was vexed by the evil time.*

Truly so, the king had to fight endlessly; however, like other Bagrationis, he was fond of writing and the Muse of poetry frequented him even on horseback – when fighting – as he recorded. Even though the King’s literary heritage is far from crude, only some of his works could be singled out purely for their artistic values, as part of the treasury of the Georgian written language. In this regard the King’s extensive two-part poem ‘Days Discourse with Night’ or the same ‘A Mirror of Utterances’ can be mentioned. The first half of it is rhymed and comprises biblical episodes and religious or church stories; whereas the second half recounts in great detail the customs and habits of the Georgians. In this competitive locution of day and night the author gives preference to day:

*‘Thou art dark – I am bright – my advantage cannot be
denied’.*

This line crowns the poem, and comes from out of the national soil. It depicts Georgian life, customs and habits and

moral principles with photographic precision. In contrast to King Archil, who dictated moral precepts to his countrymen, Teimuraz gives a meticulously close description of it all, showing the nature of these principles as well as how they are actually realized. With this in view, ‘The Mirror of Utterances’ ought to be taken as a very valuable ethnographic resource that describes the everyday lives of the 18th century Georgians.

Teimuraz was captivated by poetic eulogies; he wrote many, including ‘An Ode to a Palace’, ‘An Ode to Fruits’, ‘An Ode to the Alphabet’ etc. – some of them being merely amusing, others revealing the transience of the world, having in view the palaces of King Rostom, King Erekle, and Vakhtang VI, which Aga Mahmad Khan had razed to the ground...

When in St. Petersburg on a diplomatic mission and already advanced in years, Teimuraz wrote his three lyrical poems – ‘Shairi’ (couplets), ‘A Colloquy with Rustaveli’ and ‘An Ode to the Alphabet’ – dedicating them to a famous beauty, fair Barbara Buturlina, a daughter of Field-Marshal Buturlin. That the king was infatuated by the beauty was clear as he could no longer conceal it... Therefore, he appeals to Rustaveli for succour. The elderly poet chooses this approach in order to converse with the Great Poet, writing that he prefers to praise a real personality such as Lady Buturlina, rather than Tariel and Nestan – the invented characters of the majestic poem ‘The Knight in the Panther’s Skin’.

Despite his bent towards realism, the king nevertheless directed great efforts to translating various Persian fables, such as ‘Timsariani’, into Georgian.

The love story of the elderly king was fated to have no happy end. He died a sudden death in Russia at the age of sixty-two, a European-orientated king still trying to find support in Europe. Death visited him as he had two previous kings from the dynasty of the Bagrationis. After his death on January the 8th, 1762 the King’s remains were transferred by the Georgians to Astrakhan on June the 4th to find rest, supposedly temporarily, next to the grave of his father-in-law Vakhtang VI. Thus ended the historical efforts of the Georgian kings to persuade Russia to subdue Persia in order to contain the depredations of the Persians and the Lekis in both Kartli and Kakheti. As to why the Russians never assisted the Georgians, one could argue that in those times Russia had been overly busy with other issues to address Georgia’s problems. Furthermore, notwithstanding the fame that King Erekle enjoyed across many foreign countries including the Europe of the time, neither the Austrian Emperor nor the King of France, nor the Senate of Venice had ever attempted to render help to long suffering Georgia, which pleaded for financial help in training and maintaining its army. At the turn of the 19th century Russia crushed Georgia’s independence and consequently deprived her of her identity. The country was divided into two provinces to be linked to the vast Empire of Russia.

Adventures

(Summary)

*O I've lived to rue the day of my birth,
The deeds of Sefi Khah cry out to heaven,
All I endeared and possessed he didst usurp –
My daughter, my son, seniority over Kakheti's lands.*

*To Isfahan they herded us – the highest of us seeking
only death,
As if it sufficed not – didst they take my children hostage.
We learnt Kandahar was the last place of the exile.
Awaiting of the cold and heat incursions to treat the
captives with.*

*Lo, Kartli – deprived of the heir!
I seek no compassion, only pine for the household and the
land. No complaint doth I make, but fear for the future,
alas!
Of no use I doth deem myself; O Heaven, decree my
death!*

შინაარსი

მეფური ღირსებით	5
დავით აღმაშენებელი	15
დემეტრე I	29
თამარ მეფე	35
თეიმურაზ I	42
არჩილ მეფე	49
ვახტანგ VI	59
თეიმურაზ II	66

CONTENT

Introduction	74
Davit the Builder	84
King Demetre I	100
Queen Tamar	108
King Teimuraz I	119
King Archil II	128
King Vakhtang VI.....	138
King Teimuraz II	148

შემოქმედებითი ჯგუფი დარეჯანის სასახლესთან
ნიკო ჯავახიშვილი, გიორგი შერვაშიძე, ნანა ბუხრაძე,
ოთარ ციციშვილი, ქეთევან ტომარაძე, ასმათ შერვაშიძე,
არჩილ ბეჟუაშვილი, თეა ქუნთელია, თემურ ჩალაბაშვილი,
ნინო ჭუმბურიძე, ბადრი არეშიძე

The creative Group in the gardens of Queen Darejan's palace
Niko Javakhishvili, Giorgi Shervashidze, Nana Bukhradze, Otar
Tsitsishvili, Ketevan Tomaradze, Asmat Shervashidze, Archil
Bejuashvili, Tea Kuntelia, Temur Chalabashvili, Nino
Chumburidze, Badri Areshidze

